

Ljubljanski

VOJON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 7. V Ljubljani, dné 1. malega srpana 1895. Leto XV.

Nove pesmi.

4. Jaz!

Strah pred menój te mar je, strah?
 Razuma božjega nositelj,
 Prirode smeli ti krotitelj!
 O človek, ti trepečeš plah!
 Sam polboga veličaš sebe —
 Močnejši kdo je li od tebe?
 Poglej mi, veleum, v obraz:
 Jaz, moč prirodna, to sem jaz!
 Veliki človek, kdo pa ti si?
 Ti meni gospodar? — še nisi!
 Ti meni to si, kar črvlč,
 Ti meni majhen, pust si — nič!
 In s tém ničesom kadarkoli
 Igram se jaz po svoji volji.
 Če hočem, s tajnoj ti rokój
 Potresem zemljo pod tebjó:
 In pokajo kosti ji, skale,
 Ki prej so trdno se držale,
 In tla se zemška zibljejo
 In majejo in gibljejo
 Ko morská raven valovita,
 Če burja biča jo srđita . . .
 In kar gradiš si, zemlje care
 Na tleh nestalnih — kaj mi mar!
 Tá mesta tvoja in palače,
 Po kterih znanost se učí,
 Umetnost sveta se slavi —
 Otročje meni so igrače!
 Če hočem, samo jeden hip —
 In vse razrušim v prah in sip;
 Porušim cerkve ti ponosne,

Pagóde stare stolponosne,
 In džámije raz-ujem v prah
 In sinagoge ti na mah.
 Poderem tvoje žrtvenike
 In ž njih svetnike in malike,
 Ti sám pa iz razpadlih hiš
 Beráč brez strehe mi bežiš . . .

O, ne preklinjaj mi očeta,
 O, ne preklinjaj mi Boga
 Ne oče, tá ni brez srcá,
 Brez krivd ne tepe on detčta.
 Ne, dober oče ne podí
 Otrók iz hiše sred noči,
 Iz sladkega ne dramí spanja,
 Ne goni jih iz stanovanja
 Polnagih venkaj v mraz in mrak!
 Iz postelje na cestni tlak
 Slabótnih porođnic ne meče,
 Ko dete v krilu jim trepeče; —
 Očetu smili se bolnik,
 Svet mu njegov je žalni krik;
 Čez prag otroka, ki umira,
 Ne vlačí oče in ne tira . . .
 O, ne preklinjaj mi Bogá!
 Ne oče — jaz sem brez srcá,
 Jaz, moč vseirna, moč prirodna,
 In tebi, človek, moč usodna . . .

Trepečeš? Ti se me bojiš?
 Sovražiš me in me črtiš!

Čemá? Ne delaj mi krivice!
 Kdo sem? Poglej mi bliže v lice!
 Sedaj sem Brahma, tvorec tvoj,
 Ustvarjam z modroj ti rokój
 Svet poln življenja, velekrasja,
 Svet poln razuma in soglasja.
 A zdaj sem Siva, ki tá svet
 Prevračam v kaos divji spet.
 A nisem Brahma nití Siva.
 Le moč prirodna jaz sem živa!
 In ne ustvarjam ti svetov,
 Ne uničujem jaz jih vnov —
 Le gibljem se brez prenehanja,
 Od vekov večno brez prestanja . . .
 Ne vem, kaj je življenje, smrt,
 Neznana srd sta mi in črt,
 A tudi ne poznám ljubezni;

Ne vem, kaj je dobrot in zlost,
 Ne vem, kaj greh je, kaj svetost,
 Poznám le — zákou svoj železni;
 Nepremekljiv, strog, večen je
 In trd, neoporečen je!
 Kdo sem? Ugibaj! Slinga bajna,
 Neuganljiva, v bistvu tajna!
 Kdó sem? Le premotrávaj me,
 Spoznávaj, proučávaj me —
 Zabava krasna, duhovita —
 Do dná spoznal ne boš mi bita!
 Jaz sužnja tvoja? Rob ti moj?
 To večni je mej nama boj.
 Komú na prid, kdaj boj končá se,
 Ki z novoj siloj vsak dan rase?
 Kdó sem? Kdo pač razreši dvom?
 Vesoljnost jaz sem, tí atóm!

A. Aškerc.

Uskok.

Zajáše belca čilega junaški voj,
 Za njim v krvavo sečo gré navdušen roj.
 V desnici sabljo krvorosno voj vihtí,
 A bojaželjen k nebu se »urá!« glasi.

Topov stotina nosi smrt čez plan,
 Svinčena toča trosi tisoč težkih ran;
 A vojsko tira le naprjé srčan pogum . . .
 Umika se železni zid sovražnih trum

Junak je vsak. Boj ljuti slavno bo končan.
 O, hrabri četi tej je blede strah neznán;
 Saj za svobodni prag očinski se bori,
 Vsak veren sin zanj rad žrtvuje srčno kri.

A vsak? — Čuj, do nebá se zmage ori glas!
 Strašljivca tam ledén pa spreletava mráz . . .
 Še jeden sam naval — in v prahi vrag leží!
 In vsi naprjé! On sam, on sám nazaj zbeží . . .

»Urá, urá!« razlega jek se do nebá.
 Ovenčan v zraku zmage prapor plapolá!
 Čeprav porazil meč je mnog junaški cvet,
 Vesél praznuje zmago rod za dom svoj vnet.

A kaj možém jeklenim guba se obraz,
 Ko tolpi tam odpirajo zdaj ozko gaz?
 Vztrepeče vsem srcé . . . Pravično sodí Bog!
 Mi k zmagi šli smo — na morišče gré uskok.

L. S. Mozirski.

Groga in drugi.

Spisal R.

(Dalje.)

Majorjev sluga se je vestno pripravljaj, da bi navedel nekoliko vzrokov v osnovo svojega presenetilnega vprašanja.

Boginja javoriških piskrov pa ga je rešila težavnih prizadev z dramatično krepkim nastopom v skromnih mejah lesenega korita. Kakor bi trenil, je skočila kvišku!

»Kaj?« je kriknila preteče.

Groga je stal na kopnem tik vrat. Osupel je gledal Katrico, stoječo jeznoponosno pokonci, blisketajočih se očij, srditega obraza, s podbočenimi rokami, onkraj voda, . . .

»Saj sem te le povprašal, zakaj se ne možiš, ker mislim, da bi bilo res prav škoda za-te, ako bi stara devica —«

»O ti grenka pokora! — Kaj pa to tebi mari? — Moja mo-žitev te nič ne briga! — Kar ven! Pa hitro! — Pojdeš?! Alo ven!« je kričala srdito.

»To so bile le samo tako besede, kaj ne, prijateljica?« je dejal nerodni snubač s prepričanjem in se delal, kakor da namerava ostati v njeni prijetni družini še kaj dalj časa.

Njej pa se je zasvetila jezica na obličju tako hudo, da bi se je bile morebiti zbale same Evripidove furije, Alekto, Megera in Tisifona, vse tri. Pripognila se je po ščet in jo pomočila v vodo; z levico pa je v nemem srdu pokazala Kozolu izhod iz paradiža.

Toli odločnemu imperativu se Grogga ni mogel nič več protiviti, zakaj brž je izprevidel, da mu je tukaj opraviti z elementarno silo. Temen intelektualen nagon ga je vlekel iz sumne bližine razljučenega dekleta, in Kozol se mu je udal. Pospešil je korak v strategično vzoren odhod. Naglo, vendar častno in hrabro se je pomikal iz kuhinje, stopajoč s poudarkom v trohajskem ritmu narodne poezije, in odnašal z zmešanimi čustvi ljubljene frak v kraje, koder je bil varen Katričinih mokrih demonstracij.

»Prenaglila se je nekoliko. Ali ji bo žal, ko bo brala tvoje pismo! Kar tja-le na okno ga ji položi!«

Nekaj starohelenskega junaštva, nekaj predrznega poguma je oživelo v njegovih prsah, ko se je bližal nevarnemu okrižju! Gledal je potuhnjeno, kakor mlad fotograf-amater.

»Stoj — stoj, Katrica, tukaj je nekaj za-te! Pa zdrava beri in nič ne zameri!« —

Potem jo je hitro odkuril.

»Hentano dekle, ta Katrica! To je hujše, kakor tam v Bosni! Zapodila bi cel regiment Turkov, ako bi jo kdo izpustil nad-nje; pa kar z mokro krtačo! To je dobro, da smo ji oddali pisanje; odslej bo že krotkejša. — Srečno smo opravili. — Zdaj pa v mesto!« — —

Na pol pota je jel razmotrovati, da bi ne bilo slabo, ako bi se po tolikih gorkih nevarnostih malo odpočil od razvnetja in strahu. Ukrenil je, da se pojde na vsaki način kam hladit in krepčat. Le o tem je še omahoval, ali naj jo gredeč zavije rajši k očetu Jurjevcu v bližnje Javorice, ali h Klenšarju na Vranovem. Zato se je naposled odločil, da obiše najprvo Jurjevčevo krčmo, ko pa srečno odda pisma v mestu, potem da pogleda nekoliko tudi h Klenšarju.

»Nekaj bi pil, ker mislim, da bi bilo to dobro za-me!« je velel v veži debelemu, rdečeličnemu Jurjevcu, kateri ga je veselo pozdravil.

V pivnici je bila zbrana vesela družba.

V kotu za nepognjeno mizo sta sedela dva mešetarja, prvi velik, suh, ves obrit, drugi majhen, debelkast, s polno, rdečkasto, trdožimno brado in rdečih las. Poleg tega se je šepiril Gašperček, in njemu nasproti je slonel prešerno neki posestnik iz Žerovja v ozkih irhastih hlačah in višnjevosuknjeni kamižoli. Vsa družba pa se je glasno krohotala razcapanemu staremu beraču, »laškem ministru«, ki je stal, oprt ob grčavo gorjačo, sredi sobe in, držeč prazen frakelj v levici, pripovedoval vsakovrstne neumnosti.

»O, Groga! — Glej ga! — Sem sedi! — — Ako imaš kaj preveč denarja!« so ga pozdravljali drug za drugim, vsi dobri znanci. »Pij od našega!«

»Denarja kakor črepinjl« se je pohvalil Groga in sedel široko tik bahatega kmeta.

Zdaj je prikrevsal berač Mihec k njemu in ga prosil s prilizenim glasom za merico.

»Dobro!« ga je uslišal Groga, prižigajoč si jedno majorjevih viržink. »Jednega ti plačam. Zato pa povej, kaj si kaj videl po svetu!«

Dekla je prinesla nov liter vina po Grogovem naročilu in napolnila »laškemu ministru« steklenico z žganjem; vina ni maral.

»Stoj! Prej boš povedal, potem dobiš plačilo,« je rekel javoriški sluga mirno in vzel beraču frakelj iz rok.

Ta je žalostno pogledal in hitro začel:

»Kako je na Dunaju, to bi radi vedeli, kaj ne, gospodje? — Naj pa to povem! Tam dež nikdar ne pride do tal, ker potegnejo vselej prej veliko rdečo plahto od najdražjega platna čez vse mesto; in farna cerkev ima tako visok zvonik, da mora mežnar precej po kosilu nastopiti pot po stopnicah, če hoče še o pravem času zazvoniti za večerno molitev in uro naviti; okolo cerkve pa se izprehajata dunajski fajmošter in mestni župan, ki sta velika prijatelja — in tobakiro si ponujata. Drugače — drugače pa nič več ne vem.«

»Tako? — Pa nič ne dobiš!« se je ujezil Groga, ki je med manjšimi rad igral ulogo mogotca . . .

Hrepeneče je zrl žejni pripovedovalec po »grenkem«. Vsi so se mu smejali.

»Tisto povej,« mu je pomagal Gašperček, »veš, tisto, kako so te hoteli narediti na Laškem za ministra — čeprav vse skupaj ni nič res.«

»Res pa je!« je trdil berač in potrkal s palico ob tla. »In vse po pravici bom povedal, kakor se je zgodilo in — prav nič se ne bom zlagal, če mi verjamete! Vse o kralju in o kraljici in ministru, kakor vem. Samo — šnopec bo potem moj!«

»Ti si kdaj videl laškega kralja?« je vprašal bogatin iz Žerovja neverno.

»Kaj pa da sem ga!«

»Kakšen je pa bil?«

»Lepo pisan. Na glavi je nosil klobuk iz rdečega škrlata, in na ta klobuk je imel privezано zlato krono, da je videl vsakdor lahko takoj, kdo je kralj. Suknja je bila iz rumenega žameta, hlače pa iz

svetle zelene ž'ide. Marela mi je bila tudi zelo všeč, ker je bila črez in črez pozlačena; in jaz bi je ne nesel nikdar na dež, to mi lahko verjamete. Precej, ko sva se prijazno pozdravila, me je vprašal, kaj najrajši jem?« —

»I kaj si pa dejal?« se je zavzel Žerovčan, režeč se z drugimi na ves glas.

»Zabeljene žganjce, sem dejal, cesarost, in kranjske klobase, sem dejal, s kislim zeljem in ješprenčkom vmes, sem dejal, pa pečeno meso tudi najrajši jem, sem dejal, naj si bo od teličkov ali backov ali koštrunčkov ali od živadi, cesarost, sem dejal, in pa orehove potice šele, orehove potice! — Zdaj pa prosim za svoj šnopec, gospodje!«

»Še ne! Vse moraš prej povedati!« mu je zapovedal Gropa, ki je Mihove pripovedke od nekdanj natanko poznal in se vedno znova kratkočasil ob njih, ker se je znal »laški minister« tako imenitno lagati.

»Kaj pa je rekel kralj nato?« je vprašal rdečelasi mešetar iz kota.

»Kaj bo rekel? — Orehove potice tudi jaz zelo rad jem, to je dejal, pa jih moja žena jako nerada peče! Le včasih mi jih naredi, za god ali pa na kakšen velik praznik. Z njo imam svoje križe, ženske so vse jednake! Večkrat ne vem nikamor z njo. Če hočeš, ti jo pa pokažem.«

»Pa ti jo je pokazal?« se je začudil oni iz Žerovja in udaril po mizi.

»I seveda mi jo je! Na vrtu je sedela in kralju je suknjo šivala, ker si je bil raztrgal žep na zadnji vojski s Plementezarji.«

»Korpodibako!« je ušlo Gašperčku. »Ti si od zlodeja!«

»In vso zlatnino in srebrnino in platno in lišp mi je razkazala in svojo poročno obleko tudi.«

»Ali mi ne greš!« se je krohotal Gropa in drugi za njimi.

Urni pripovedovalec pa se ni dal motiti, ker se mu je hudo mudilo do pijače, zlasti ko je videl, kako veselo praznijo kozarce njegovi poslušalci.

»Zdaj pa še o ministru,« je nadaljeval. — »Vprašal sem potem kralja, kaj dela? Odgovoril mi je, da zdaj že več tednov samo Rusa premišljuje in pa svojega ministra, ki mu je zapravlil zadnje dni jedenkrat srebrno palico. Šla sva tudi k temu. Lepa je ta, sem si mislil. Kralj ga je imel zaprtega v posebni palači. Tam je sedel ta potuhnjeni minister in je delal denar, bankovce in drobiž. Nobenega človeka ni imel v pomoč, kar sam je koval in meh gonil. Kralj mi je pokazal cele zaboje zlata in srebra, pa nisem nič vtaknil k sebi, če so me tudi prsti skeleli. Ne trohice nisem vzel! Ker sem pošten. — Ko sva

vse ogledala, je zazvonilo poldne. »Zdaj pa moram ministra domov izpustiti, da se nakosi!« je dejal kralj in ga poklical. »Ali morebiti nisi nič vzel s saboj mojih — bankovcev in tolarjev?« ga vpraša. Minister se samega strahu kar strese. — Kralj mu preišče vse žepe, in tudi za srajco ga je potipal, — pa ni bilo nič. »Zdaj pa še škornje sezuj!« mu zapove. »Lepo vas prosim, presvetli kralj! Pustite me, saj nisem nič vzел! Črevlji me tišče in strašno težko jih izuvam!« Tako je prosil in prosil minister — pa mu ni nič pomagalo. — Moral se je sezuti. Kralj pa je zagrabil škornje in jih obrnil narobe! In iz vsakega je padel — rumen cekin in se je zatrkjal in zataklical po tleh . . .«

»O ti vražji Miha, kako si se zopet polagal!« je prestrigel dolgi mešetar pripovedovalca in ga ošvrknil z bičem, hoteč izraziti na ta površni način svojo zadovoljnost in priznanje.

»Pusti — ga — vender!« je pokašljajl vmes Žerovčan, katerega je posilil pijočega smeh tako, da se mu je vino zaletelo. »Kako pa je bilo potem?«

»Potem se je kralj hudo raztogotil! — Kaj bi se ne, ako ima takega ministra — ki mu denar krade in ga domov ženi nosi v črevljih! Jezen je bil mož, da nisem še kmalu videl človeka tako srditega! Kar skočil je nanj in prav pošteno ga je zlasal! Za kazen ga ni pustil domov, in minister je ostal — brez kosila, lačen med tolarji in bankovci in cekini, in še reglje si ni mogel kupiti, ker ga je kralj zopet dobro zaprl in mu biriča postavil pred vrata. Potem pa me je kralj povabil na kosilo.«

»Kaj ste pa vender jedli?« se je oglasil Groga visokostno uljudno.

»Same dobre reči, to moram reči! Kosili smo do južine; ne vem več, kaj že vse. Toliko se še spominjam, da smo začeli z govejo juho in ajdovimi žganjci — ocvirki na njih so bili pa tako veliki, kakor zrele breskve. Nehali smo pa z orehovimi poticami, katere je naredila kraljica meni na čast — — —«

»O ti grdoba lažnjiva ti!« je pretrgal zopet Groga berača ob občni burni veselosti.

»Meni na čast, ker je zvedela, da jaz orehove potice rad vidim na mizi! — Kralj pa mi je rekel, predno sem odšel: »Vidiš, ljubi moj Miha, ti si gotovo preudaril, kakšnega kajona imam za ministra! Ostani pri meni mesto njega! Denar boš delal čez teden, v nedeljo in vsaki praznik boš pa sam svoj in prost. Dobro se ti bo godilo pri meni, in v zlati kočiji se boš vozil! Bodi torej moj minister, ko si pošten in iz dobre hiše!« — Tri dni sem premišljeval, ali bi, ali ne? Potem

pa sem pisal kralju, da bi rad, pa ne morem, ker je laški zrak mojemu zdravju škodljiv in —

Rdeči mešetar se je vil od smeha in tolkel z obema rokama po mizi, da so kozarci odskakovali; njegov dolgi prijatelj pa je švrkal, na ves glas režeč se, po Mihi, ki je kvitiral to čudno odobravanje s srčnimi namrdki. Tudi Gašperček je delal prav prijazen obraz in se pomikal in vrtel na svojem sedežu kakor žvrklja. Kmetiškemu veljaku iz Žerovja se je zazibkoval trebušček pod kamižolo vedno znova, Groga pa je kazal vse svoje pšeničnorumene zobe do zadnjega kočnika.

Glasni smeh, ki je sledil zadnji Mihčevi improvizaciji, je privabil še Jurjevca od njegovega opravila v veži. On ni bil sicer poseben prijatelj beraču; toda, videč, kako dobro mu zabava goste, ga je osrečil s prijaznim ogovorom.

»Ali si pa že zopet kaj izpod pazduhe vzel in Lahe obrekoval, kaj ne? Povej vender, ali bi bil ti tudi rad kralj?« je vprašal in pobrisal razlito vino z mize.

»I seve! Takoj! Danes rajši kakor jutri! Pa še kako prijazen kralj bi bil in — vse davke bi znižal — najmanj za polovico — če ne za tri četrtine. — Kaj pa da — od vina in od šnopca bi ne zahteval prav nikakeršnih fronkov ne, ako mi verjamete!«

»To bi bilo že nekaj! — Ali ti ne veš, koliko ima tak gospod, kakor je kralj, dela in skrbij?«

»Dela, kaj dela!« je ugovoril »laški minister« prezirno. »O tem se ne menimo. Vsake svete čase svojega ministra zlasa in kakšno vojno si izmisli, zato je pa vedno lepo oblečen in ima zmeraj dosti jedi in pijače in tobaka in prav srečno živi, če mu prav kraljica noče vsaki čas, kadar bi rad, speči orehovih potic. In denarja ima tudi na kupe, da bo hčeram lahko odrinil kaj dote. Zdaj pa prav ponižno prosim za šnopec — gospod Groga!«

Z nepopisno pokroviteljstvenim namuzljajem je prepustil preprijetno laskani gospod Groga beraču merico in ga milostno odslovil. Mihec je izpil, se priliznjeno zahvalil darežljivemu slugi in počasi odkoracal. —

»Dolgo te že ni bilo pri nas, Groga!« je izpregovoril krčmar, odpivši nekoliko iz ponujenega kozarca.

»Zato bom pa danes dlje ostal! Ta-le Mihec me je spravil v židano voljo. — Pili ga bomo! Zakaj bi ga pa ne, ko smo fantje za to, kar nas je tukaj? Pa še jeden liter in še jeden, pa še ne gremo! Veselimo se!«

Zazveneli so polni kozarci.

»Le veselimo se, kadar je čas za to! Pa kaj zapojmo! Kaj bi dolgčas in sitnost prodajali, saj nas ne koljejo mevlje! Ne?«

Družba je postala jako živahna. Mešetarja sta bila oba pevca na glasu, pa na slabem. Rdečeglavec je gnal nemogoč tenor, njegov dolgi tovariš pa se je trudil, da nadomesti čistost in ubranost glasov z nekakšnim srditim rjoventjem. Nesreča je hotela, da je prevzel vodilni glas Groga, ki je imel izmed vseh najslabši posluh. Zapeli so z nezaslišano, gorostasno harmonijo:

»Solnce sije, luč gori,
Pred tabo pa vinca kozarec stoji!
Tinka tink — tink tink — tralalala:
Naj se to vince 'z kozarca 'zpelja!
Oj naj se 'zpelja, oj naj se 'zpelja,
Saj Groga za družega da« . . .

In vince se je pridno iz kozarcev »izpeljavalo« in mnogo so še kričali, pili in peli in trkali v veseli bratovščini in bili po mokri mizi.

»Veselimo se!« je kričal Groga venomer, ves rdeč v obrazu. Izvrstno se je zabaval v »prijateljskem razvedrovanju«. — Mešetarja nista hotela zaostati za njim in si štela v dolžnost, da pokličeta tudi vsaki svoje dolžnostne litre na mizo. — Gašperček je živel ob stroških znanstva in prijateljstva.

»Veselimo se! Ve-veselimo se — se! Pa še jeden liter, pa še ne gremo!«

Mnogo dlje časa, kakor je nameraval početkoma, je ostal majorjev sluga v krčmi. Težko je stopal odtod, zakaj v žepih je nosil pismi Stankini in pismo Milenino, v glavi Jurjevčevo vino, v srcu pa zavidljivo podobo brhke Katrice . . .

»Vese-limo se!«

Konci vasi so bili vaški dečki, kakor na povelje, za njim in so kriče oznanjevali: »Gosposka žalost gre, Groga, gosposka žalost — pojdite gledat! Gosposka žalost!«

Počasi in samozavestno pa je jadral Groga svojo pot dalje, tiščal levo upognjeno roko tesno ob bok in prsi ter vrtel v njej jedno majorjevih finih smodek, z desnico pa veslal v širih, častitih obodih okolo sebe. Kakor veličastne zastave so vihrali dolgi škrici črnega fraka na vse strani in se lovili ponosno po zraku.

Najzadnji med razposajenci, ki so ga dražili, je capkal rumenolas fantiček, ki je komaj tekal in govoril in še »platno prodajal.« Kričal pa je zdravih pljuč najbolj izmed vseh, kakor je pač mogel:

»Goga — gè! — Dálot — gè! Goga! Dálot! — Osta dálot!«

Vlekel je za seboj po cestnem prahu dolgo preklo, češ, da pojde z njo nad »dálot«! Kolec je bil skoro petkrat daljši, kakor on; zato se je mladi entuzijast opotekal z njim zdaj na levo, zdaj na desno . . .

»Ka-kakšna žalost?« obrne se Gropa hipoma proti kričeči druhalici.

Večji dečki poskačejo urno kakor veverice črez rešilni plot in se slavno poskrijejo za njim, pustivši ubogega malička samega pred orjaškim sovražnikom . . .

O, kako se je tačas prestrašil mladi junak!

Celo telesce se je streslo in »platno« je zatrepetalo. —

»I — ka-kam pa vi, mož, s to bridko sa-sulico?« ga ogovori Gropa, majoč se na nogah.

Otroku se spusti palica počasi in pade v prah. Na okroglem, zagorelem obrazku se že vse pripravlja na slabo vreme, in leva roka že pravilno menca po zgornjem veku.

»Kako ti je pa ime, fantek, ka-kaj?«

Levica je ostala še vedno pod čelom. Usteca so se mu kremžila navzdol, na obrazu umazančka so se pojavile gube strašne žalosti . . .

»Beži, Janezek, beži!« so mu svetovali paglavci izza plota. »Gropa iz grada ti bo — kri izpil! Teci, Janezek, teci!« Grdo so se drli.

Še jedenkrat je pogledal Janezek izpod oka tega grozovitega črnega človeka, kateri ga bo zdaj zdaj ugriznil in mu kri izsrkal! — Kako je to žalostno za Janezka! Grozno žalostno! —

»U-u-u!«

»Nič ne jokaj, Janezek! — Tukaj imaš ca-cekín, na! — Nič ne maraj! Fant — pa joka! Ali te ni sram?« ga je Gropa brezuspešno tolažil.

»U-u-u-u-u!«

Krajcar je padel na cesto; Gropa ga je pobral in vteknil v malo pest, ki ga je mehanično obdržala.

»Saj si priden! Nič se ne boj! — Pa hitro domov teci — mati so vam — šuštruklje skuhali!«

Janezek se je globoko oddahnil. Videl je, da ga črni mož ni ugriznil; čutil je v roki »cekín«; torej se mu je vzbudilo upanje, da mu morebiti venderle ne bo izpil krvi. — Vzdignil je desnico in plašno in oprezno pogledal izza mokrih trepalnic po nevarnem človeku. — Gropa se mu je prijazno smejal.

»Ka-kako ti je ime? No, le povej, le, potem pa teci k mami! — Kako ti je ime?«

»Ja-a-ne-zet!« se je glasilo jokavo in drhtavo.

»Koga imaš pa rajši, mamó ali mene?«

»Ato in ma mamó!« je priznal fantič po otroško.

»Mene pa nič? Janezek? — U-u-u!«

Otrok ga je osuplo pogledal. Kazalec je vtaknil v usta in drgnil v zadregi boso levo nogo ob desno. Misлил si je morda nekako: »Kaj bomo ljubezen tako ceno prodajali! Za jeden krajcar!«

Groga ga je pobožal po temenu in odšel proti Vranovemu. — Po potu se je sam sebe po svoji navadi kratkočasil s polglasnim govorom.

»Zakaj pa ‚gospóska žalost‘? Na veselje smo gospódi, ne pa na žalost! Kdo tega precej ne vidi? — Pameten mož, ta-le Jurvec! Iz nič se je dodo-dokopal do lepega premoženja; tako vino pa ima, da kar pokonci meče! Meče. — No, pa Katrica — ta bo gledala, kadar zve, kaj pravi pismo? Henhe-hentano lepo smo ji povedali! Nič drugega ni notri, kakor sama ljubezen in srce in ribice in škrjančki in tički in drugi občutki! Nič ni reči, kr — skoro bo jokala, beroč! In še prav — žal ji bo — da me je tako — z grdo ožehtala-la-la — in — spodila in — spokala-la iz — kuhinje! — Katrica, to ni bilo lepo — od tebe! — Pa — res ne!

Če b' lepa ne bila,
B' ne hodil za njo,
B' ji figo pokazal —

— Le pametni bodimo! — Še jutri — nas — Katrica — za-zaz-zamero — prosí. — Pa — pisma! Saj jih še imamo — o! — šel! Zdaj pa: rdečkasto je bilo za-za — inženirja. Fant — od fare! To — pa rečem! In — belkasto — je dala mlajša — za-za ba-barona. Baron, — ka-kajon — kakor tisti —! Kaj imata — neki — ta dva — skupaj? — A, tukaj so — belkasto-rdečkasto — še jedno belkasto — pa? — Pet sto laških ministrov — kje, kje je — rdečkasto? To je zelenkasto! To je rumenkasto? O ti zlomek ti tak — haha, to ima pa ma-mar-ko-o-to — to je za na pošto, hopsa! Kakšna pot je danes, da se človeku — na lepem o — izpodleti! Na — pa je pismo v — ja-jarku. Nič ne de; — pa obrišemo. Mi že vemo, rdečkasto, — be bel-kasto, aha?«

Dospévši v mesto, je vrgel Groga takoj pismo z znamko v nabiralno omarico. Potem pa je kolovratil v hišo, kjer je imel najeto stanovanje baron Lahnberg. Pred vrati je še nekoliko postal in se prijel za čelo, predno je potrkal.

»Torej! — Kako je že? — Rdečkasto, to-le je za — no — kako se mu že pravi — za barona — da se ne zmotimo! — V blato je

padlo — ali se bo jezil — ko dobi ta — u-umazani zavitek! — Prav pri-privoščim mu!«

Barona ni bilo doma. Grogga je oddal pismo srečno spodaj v Klenšarjevi gostilnici. Odtod pa se je napotil z zadnjo kuverto k inženirju. Tudi njega ni bilo doma. Kozol je torej pismo lepo varno položil na pisalno mizo Vojnika, ki ni imel navade, da bi svojo sobo zaklepal.

Vesel, da se je sitne naloge tako lepo odkrižal, je homodral v mraku, ne da bi še kaj pogledal h Klenšarju, kar nazaj proti domu. Gredoč je čutil potrebo, da bi se še kaj pomenil s kom. Ogovoril je torej mesec, rekoč:

»O ti preljubi — krmavželjček ti, nikar se ta-tako — ki-kislo ne drži no — ko je vender vse tako lepo na se-svetu! — Glej ga, nikar ne visi — vso noč tako — po stra-strani, če ne še doli padeš — z neba — na, na-na-šo javoriško hosto — kar bi — bi — ne bilo po pravici! — Le rajši — gori ostani — in sveti — kadar se va-vrača Grogga domu. — Zato se ti pa tudi spoštljivo odkrijemo — tako-le! — Pa le — dobro me po-poslušaj — in — natanko me popo-pomni: mamalo več svetlobe — bi včasih vender — hla-lahko dajal od sebe, kakor se ti ljubi — če ne zameriš, prijatelj! — Če bi-bi bi — mogli, mi bi te že nekoliko pi-privili, da bi bila — boljša luč! — O le-le reži se, mi bi te že — mi — da bi kaj izdalo — i-i-izdalo, ka-kaj — o izdalo — lo-lo-lo . . . Pa po —

Po morju barka plava,

Prelepa barka pisana!

Kje smo si ga toliko nana-natovorili? — Oh, laški minister — pa barka-ka pisana . . .«

VII.

»Planthar s' Mino po domazhe«

Vodnik.

»Izvrstno — e — e — faktisch phaenomenal! — E?« se je veselil baron Lahnberg, ko je proti poldne drugega dne v dražestnem negližeju našel in raztolmačil si listek iz rdečkaste kuverte.

Bral je še jedenkrat s presledki:

»V največji — e — verstehe — naglici — naglici — naglici — e — nicht bekannt, weiter — pišem — aha — da sva bržkone — bržkone? jutri popoldne Stanka in jaz z guvernanto sami doma. — E — sami doma — Teufel nochmal! — Na veselo svidenje — svidenje — e wohl rendez-vous oder so was — pod kostanjem v parku. — Stimmt! — Milena.«

Zadovoljno si je mel roke.

»Milena. Izvrstno! — Začela koketovati. — Potem kmalu skupaj. — Čakaj, golobček moj — e — bil vedno razburljiv ubogim ženskim srcem!«

Da mu ni pisala nemški, se mu ni zdelo prav nič čudno. Kajti spominjal se je, kako je nekdaj zatrjevala, da ji dela dopizovanje v materinskem jeziku največje veselje (mislila je na Vojnika); nato se je podvival tudi prisotni adjunkt Govedek izreči, da njegov ukus ni drugačen. —

Z veseljem v očeh in z velikanskim šopkom v roki, korenito izčesan in izkrtačen, neznano ljubeč in ličen, »ein putziges Männchen«, je stopical dražestni baron pozno popoldne zelo nežno proti javoriškemu gradu. Sardonski nasmeš z neprijetnim vtiskom se je javljal zdaj pa zdaj okolo debelih, kakor oteklih ustnic, prezirno zaokroženih navzdol.

Od guvernante si je bil predvčeranjim izposodil toliko, da je potolažil vsaj najsilnejše upnike; med njimi tudi Klenšarja in vranovskega vrtnarja. Prijazno mu je bil torej prvi — jedini »hôtelier« na Vranovem — ponudil svojega konja. Toda Lahnberg je laskavo ponudbo odklonil, ker se je bil preveril, da Klenšarjev pramič ni vreden jezdeca sploh, nikaar pa še plemenitega. Zakaj zadnjič mu je odrekla plebejska žival vso pokorščino, in ne da bi ga ponesla za Stojanovimi v Žerovje, je krenila svojeglavno za — senenim vozom in ga spremila navzlic vsemu gorkemu prizadevanju obupanega jahača noter do neke vasi blizu Vranovega, kjer so snedenega konja zapazili vaški otroci in ga zapodili od prepovedane pojedine s kamenjem in preklami.

Stojanovi hčerki sta bili v parku sami z Azorčkom. Mademoiselle je čepela kakor navadno v svoji sobi, vsa zaverjena v francoski roman Ponsonov: *Ses promesses sont séduisantes* . . .

Stanka je ležala v viseči rogoznici ter se zabavala po odredbi guvernantini »prav po nepotrebnem« s francoskimi vokabuli. Oh!

Milena je poklicala sestro, ki je na klopi pri okrogli mizici tiho vezla fin prtíč, lepokrasno vezilo očetu za bližnji god v septembru. Lahni nasmeš ji je igral okolo ustnic. Kot dober otrok se je gotovo radovala, da napravi ljubljenemu očetu veselje. Mogoče jo je pa nekaj drugega še prijetneje raznemalo? — Od svojega Ivana je dobila že dve novi pismi — ubožec, do včera mu ni mogla odgovoriti! Ali bo zdaj vesel, ko prejme njen listek! Brati od nje ne bo imel mnogo, česar jo je vedno prosil. Pa saj se zato pomenita danes lahko ustno tem več. — Da bi le že prišel! Radovedna je bila na ta sestanek. Morebiti — je bilo nekoliko predrzno in za mlado, skrbno odgojeno

damo iz boljše hiše nespodobno, da ga je šla vabit. — Guvernanta bi to seveda takoj rekla.

Milena je bila ob teh mislih torej prav dobre volje, kakor vsakdor, ki pričakuje kaj prijetnega. Odzvala se je Stanki samozadovoljno, z mirnim humorjem v naglasu.

»Česa žele milostiva gospica Stanka?«

»Danes se ne morem učiti, pa je!« je priznala mlajša, in zvezek je zletel, kakor bi trenil, v kostanj ob parkovem zidu!

»Milostiva gospica sestra izvolijo biti danes jako emancipirane volje.«

»Ti se lahko šališ, ko ti ni treba več delati teh pustih nalog in ubijati se s tujimi besedami. Čemu to? — Toliko že znam francoski, da bi me ne prodali. Ah! — Veš, pred tedni sem bila v stričevi knjižnici. Sicer mi je prepovedal, da bi si kaj vzela iz drugega in tretjega predala. Toda soba je vedno odprta — ključ tiči zmeraj v stekleni omari — radovednost — hi, hi — hihhi —«

Stanka je sklenila roke nad glavo in se nekoliko pogugala v svoji mreži. »Hihhi.«

»Nadaljujmo!« je svetovala starejša, sama radoznala, kaj bo iz te najnovejše izpovedi živahne sestrice.

»Radovednost, to je grda, grda lastnost, ki ravno mladim dekletom iz finih obitelji najmanj pristaja!« je oponašala Stanka guvernanta skozi nos. »Toda prilika je bila ugodna, izkušnjava grozna — kaj — kar šla sem in uhvatila prvi dve tistih prepovedanih knjig. Sans façons!«

»No, in —?«

»Brala sem — nihče od vas me ni nikdar zalotil — hihi — čakaj, da ti povem! Prvo povest sem prečitala od konca do kraja. — Početkoma mi je bila zelo všeč. Tako sta se rada imela! Njej je bilo ime Gemma, ako se ne motim; njegovo ime pa sem popolnoma pozabila. In neki koder je tudi prav dobro opisan — Tartaglia ali kako so ga klicali psička. Nazadnje pa ženin svojo nevesto — zapusti, in iz vsega skupaj ni nič! Komaj sem že čakala, da prideta skupaj, na — pa pride takšen konec! — Povem ti, da sem jokala! — Več stvari tudi nisem razumela. Toda bila sem zelo nesrečna in — vso noč nisem spala — in premišljevala sem, kako bi si bila uboga Gemma morda venderle pomagala!«

»Noričica!« —

»Potem sem pa začela drugo povest; tudi v tej so Rusi. Kmalu pa sem zapazila, da se tudi tukaj on in ona ne bodeta dobila — in

res! — pogledam konec: narazen morata! Šla sem hitro in prebrala še od drugih novel, kar jih je bilo skupaj vezanih, vedno le zadnje poglavje — ali kar samo zadnjo stran. Zakaj, sem si mislila, čemu bi se mučila in čakala tolikanj časa, ako nazadnje ni najmanjše svatbice? Toda — ali misliš, da je bilo kje kaj poštenega konca, kakor se spodobi? — Niti jednega ne! To je — z jedno besedo — žalostno! Nobene poroke! Ojoj!»

»Žalostno, pa večkrat resnično!«

»No, to ti je lepa resnica! — Potem bi pa sploh na svetu nobene poroke ne bilo, ako bi šlo vse le narazen in narazen,« se je jezila Stanka.

»Saj ti pravim: večkrat! Včasih se dobro izide, včasih ne. Le poglej našega strica! On je ni dobil, katero bi rad; zato je ostal ne-
oženjen.«

»O!« je vzkliknila Stanka odkritosrčno, »ako bi jaz pisala romane in take stvari — pri meni bi se vse poženilo in pomožilo. To bi bilo lepo! — No, pa mi reci: kaj bi pa bilo, ako bi morala ti Vojnika pustiti?«

Milena ni odgovorila. Obledela je; vsa kri ji je šinila proti srcu...

»Oj, če bi mene zapustil moj ženin, ka —« se je srdila Stanka; oči so se ji zablislile.

»No, kaj pa bi naredila?«

»Kaj? — Oči mu izpraskam še tisto uro!« se je zagrozila mlada amazonka odločno.

»A — ti bi bila nevarna ljubica!« Milena se ni mogla vzdržati smeha, dasi se ji ni prav ljubilo.

»Druga knjiga me pa ni nič posebno mikala. Le dve mesti sem si slučajno prebrala in zapomnila. To-le namreč: »Was Prügel sind, das weiss man schon; was aber die Liebe ist, hat noch keiner her-
ausgebracht . . .«

Mileno je znova smeh posilil. —

»Potem pa še, čakaj, kako je že bilo — da: »Ausserdem wirkt nicht jede Liebe blitzartig; manchmal lauert sie wie eine Schlange unter Rosen und erspäht die erste Herzenslücke, um hinein zu schlüpfen; manchmal ist es ein Wort, ein Blick, die Erzählung einer unscheinbaren Handlung« — dalje pa ne vem.«

»Take stvari ti bereš? To še ni za-te,« se svarila Milena vsa osupla. V tem pa se je Stanka izpredla iz rogoznice in stopila pred sestro.

»Vidiš, in zdaj mi — ti povej, — kaj je to: ljubezen!«

»Kaj tebi vse pride na misel?« se je smejala starejša osuplo.

»Povej no, lepo te prosim, preljubi, dobri, lepi, zlati moj Milenček! — Nočeš?« Ovila se ji je okolo vratu.

»Ne morem — «

Stanka ji je porinila vezilni razpon smelo v stran.

»Moreš že, samo nočeš!« Viharna izpraševalka se je vrgla sestri v naročje in ji zrla proseče in nestrpno v oči. »Povej mi no, ako te prav, prav lepo prosim! Boš?«

»Saj bi rada, pa ne morem, ti moja draga, neumna stvarca!«

»Ah, kakšni prazni izgovori! Ali imaš Vojniká rada?«

»Seveda ga imam!« je odvrnila Milena s srečnim nasmehom.

»Torej mi pa povej, kako je to, kadar ljubi drug drugega! Kako je to?«

Tačas jo je Milena burno objela in jo poljubljala in pritiskala k sebi, da je sestri skoro sapa pohajala . . .

»Zdaj ravno toliko vem, kakor prej!« je potožila malodušno. »Le to vidim, da ljubezen ni nič prijetnega, ako mora človek tako težko dihati, kadar je zaljubljen. Pa saj vem, ti nočeš ničesar povedati! Ne ostane mi torej nič drugega, kakor da se — sama zaljubim! Takrat pa tudi ti ničesar ne zveš od mene!«

»Ti se hočeš zaljubiti? — To pride samo po sebi, in za to je še čas; zdaj si še mnogo premlada — «

»In preotročja, kaj ne? Res ne vem, kaj si ti vse domišljuješ na tista uboga tri, štiri leta, kar si starejša od mene! — Ah!«

Milena je molčala. Uravnala si je zopet svoje vezilne proje.

»Sploh vi vsi skupaj prav čudno ravnate z menoj! Vse moram ubogati, povsodi sem zadnja. Ne hodim vam prav! Ne govorim vam prav! Ne sedim vam prav! Ne stojim vam prav! Nihče ne mara za-me — jaz pojdem — v kloster — o — «

— In pomilovanja vredna revica se je ta hip tako živo zasmilila sama sebi, da je čutila nujno potrebo žepnega robca. Ker ga ni našla, in ker ji je branil ponos, da bi prosila sestro v takem soparnem trenotku zanj, si je premislila, se siloma zdržala solzic in opustila nameravani bridki jok.

»O, zakaj nisem fant!« je potožila z globokim vzdihom in kradoma pogledala Mileno. Ta se ni ganila. — Ali je bila huda na-njo?

»Me dekleta,« je nadaljevala tožno, »nimamo nikakeršnih pravic! Nobene svobode! Nič. Vedno nadzorstvo! Vedna straža! Vedna ječa! Večno robstvo! No, moja častna beseda, ako — «

»Ali Stanka!« jo je ustavila sestra karajoč.

»Ako bi bila fant — sur mon honneur! — bi — «

»Ti govoriš preveč preprosto!«

»Kakor sem rekla . . .« Tu je zastala. Zakaj Milena je spravila vezenje in se naredila, kakor da hoče oditi. Hitro je skočila Stanka k njej in se ji jela dobrikati. »Ali si huda na-me? — Bodi zopet dobra z menoj! Saj te imam vender tako rada! — Nikar ne pojdi! Ostaneš?« —

»Ako boš bolj pametno govorila,« je velela Milena mirno in sedla nazaj. Stanka jo je poljubila na čelo in obljubila z navdušenjem: »Strašno pametno! Le čakaj!« —

V kotu parka, ne daleč od Milenine klopi, je bil pod košatim kostanjem pripravljen ob zidu vzvišen prostor, nekak ograjen oder. Lesene stopnice so vodile gori; streho je nadomestovalo gosto kostanjevo perje, tu in tam že nekoliko zarumenelo. Od tukaj se je lepo videlo daleč proti Vranovemu po poljski ravani noter do Save in onostranskih vzdigajočih se bregov, strmih podvezij in skalnatih obronkov.

Stanka je pobrala svoj francoski zvezek in skočila za Azorčkom na »stražnico«, hoteč tu popraviti, kar je bila zamudila spodaj. Toda ni še bila dobro gori, ko je šepnila Mileni nazaj doli:

»Skrij se! Tiho bodi! — On gre!« — Pinč je zalajal.

»Vojnik?«

»Pipifaks!«

»Še tega je bilo treba! Lepo te prosim —«

»Že vem, že vem! Takoj ga odpravim! — Tiho, tiho!« je svarila.

»Tu je! — No, le čakaj! Impertinentno!« —

»E — najponižnejši — e — hlapec in sluga, gospodična — E? —«

Stanke ni malo prijelo, ko je videla Lahnberga pred zidom. Ali ni bil dobil njenega lista? — Gotovo! Zdaj pa pride ta — se še nalašč kazat, češ, kako malo ga je zadelo rezko pismo! To je razžaljenje! To vpije glasno po osveti! Že dobro! —

»Bon jour — e — bon — boh jour!« se je poklonil drugič baron.

»Bog daj! — Kam pa vender vlečete toliko zelenjave?«

Baron se je lahno namrdnil. Čutil je v vprašanju težko skrivano nemilost. Vender se je kot modern človek, ki ima obraz in okrete po določenih pravilih v oblasti, takoj zopet prikupljivo nasmehnil.

»Gospodična sestra — e — doma?«

»Ne. Obžalujem. Peljala se je z mamó in teto na Bistrico, če veste, kje je Bistrica. Ne veste? Saj sem si takoj mislila, da ne veste.«

»E — ne vem. Auf Taille! Žal mi je! —«

»Kaj pa ste vender prišli tako pozno? Mrak se že dela.«

»Hotel — e — pokloniti gospici sestri ta-le šopek,« se je glasila baronova razlaga v najslajših liričnih izrazih.

Stanka je plosknila, kakor od same osuplosti, z rokami, jih vzdignila v znamenje neme zdvojenosti sklenjene proti levemu licu, povescila poredno glavico in vzdihnila:

»Ah, ah! Kako bo vender Mileni to žal! Jokala se bo revica, ako ji povem! Da je morala ravno danes na Bistrico! Ah, ah! Za danes morava midva obupati, gospod Lahnberg, danes ni nič! Zato — nesite vaš šop zopet lepo na Vranovo nazaj, postavite ga v vodo in ga prinesite — polovico jutri, polovico — pojutrišnjem! Kar na jedenkrat toliko bi bilo Mileni preveč! Jutri, gospod baron, jutri — in pojutrišnjem!«

Lični gospodek je bil vender nekoliko v zadregi. Čutil je dobro, da ga ima to negodno dekle neusmiljeno za bebca, tem bolj, ker je slišal zdaj pa zdaj napol pridušeno deklinško hihikanje iz parka.

Tam je čepela Milena na klopici in tiščala robec ob obraz in si prizadevala na vso moč, da ne izproži izdajalnega smeha. To ji je bilo tem težje, ko je gledala vse resnosmešno gibanje predrzne igralke in poslušala poleg tega njene slovesne, premerjene besede.

»E — gospodična Stanka —?«

»Monsieur, prosim lepo: recite gospodična Stojanova! Stanko rajši izpustite in zapomnite si, da ne dovoljujem nikakeršnih intimnostij!«

»Tisočkrat prosim, oprostite mi! — E? Privoščena naj mi bo — e — čast, prositi gospico Stojanovo, da blagovoli biti tako prijazna — e — in odda ta — e — bouquet gospici sestri!«

»Tako se govori! Vam bi bilo včasih pač treba še kakšne guvernante!«

»O« — se je podvizal baron, »ako bi bila tako dražestna, kakor — e — gospica tukaj — bi bil — e — prav priden! Da, da, prav priden!«

Držal je šopek in mazinec ves čas z brezprimerno gracijo v stran.

»Gospod baron, ali imate orožni list?«

»Nimam — e — čemu?«

»Le pazite, da vas žandar ne dobi!«

»Dovolite zakaj — e?«

»Takoj bi vas gnal v keho, ker nepostavno nosite orožje s sabo! Nerada bi vas na samem srečala! Bojim se vašega — kremplja na mazincu.«

»A, izvrsten dovtip, auf Ehre — nie dajewesen — haha, izvrstno, haha, haha, sehr gut! Gospica je jako duhovita — e?«

»Prav nič, monsieur! Najmanj pa danes! Zakaj ta dovtip je naredil — kaj mislite kdo?«

»Gospod major! — Ne?«

»Gropa! Zdaj mi pa zaženite vaš šop sem gori! — Tako, hvala lepa! Naše zabave je konec, zakaj ne spodobi se, da bi se tako »samostalna« dama, kakor sem zdaj-le jaz, izpozabila v daljše pogovore. Poleg tega moram zvršiti tudi še svojo lekcijo. Lahko noč!«

Nejevoljen je baron odšel. »Čudne šale!« si je mislil. »Najprvo me vabi, potem se pa skrije. Le potrpite. Pozneje utegne priti drugače. Takrat poplačam vse z dvojnimi obrestmi!«

»Ali ga nisem dobro?« se je pohvalila Stanka, igrajoč se s šopkom.

»Preveč!« je dejala Milena. »Ako jutri zve, da sem bila doma, kaj potem? To bo zelo neprijetno!«

»Ah, kaj! Njega se bodeva bali! Še zmenim se ne; saj si bodeva že kaj izmislili.« —

Vojnika ni bilo.

Sence dreves so brzo narasle; polagoma se je temnilo. Večerno nebo je bilo polno rdeče, rumene in modrozelenkaste bliščave. Sestri sta se vrnili v grad. — Mileni se je zdel ta dan kakor izgubljen; obhajale so jo neprijetne misli. Zakaj ga danes ni bilo? Ali mu ni bilo prav, da ga je odpravila le z nekaterimi vrsticami? Ali se mu je zamerilo to, da je moral toliko časa čakati odgovora?

To je bila prva disonanca v njeni ljubezni . . .

— Ne dolgo potem, ko sta odšli mladenki, so zahreščali po rahlem pesku v parku lahni koraki; zašumela so ženska krila — mademoiselle Etiennette se je bližala utici sredi nasadov. Nestrpno je bila čakala mraka in zrla zamaknjena v mesec, ki je visel kakor velika, kriva, bledobelkasta snežinka na prozornem nebu.

Ko je bil včeraj padel Grogi listek iz rok, ga je takoj odnesla v svojo sobo. Niti trenotek ni dvomila, da ji je pisal — adjunkt Govedek. Saj je nekoč izrekel, da ga veseli dopisovanje z damami, zlasti v slovenskem jeziku. »Il n'en est rien! Tega ga moram odvaditi.« Podpis je imel samo črko G. — Monsieur Govedek, il n'y a pas douter! — Da, ta hitra, površna pisava je njegova. Sestanek v utici, — razumem. — G! Ah, kaj bi dala, da bi stalo mesto te začetne črke ime Vojnikovo! — Toda — Govedek je tudi mož! V gotovih letih si je treba preskrbeti gotovih »reservistov.«

Sedeč na leseni klopici ob okrogli kameniti mizi, je pričakovala odgojiteljica v svežem, sanjavem, vonjavem somraku podjetnega pristava.

Dvoril ji je sicer že dolgo. Toda njegov tempo je ostal vedno enak. Zato se ji je dozdevala ta nenadna hitrica njegova zelo zanimljiva.

Poleg tega se je domislila, da njen položaj ni brez vsake romantike. Prijetno je bilo tukaj v hladu. Znočilo se je bilo. Resna, temna, stara drevesa v parku so mirovala. Muzikalni kavčki in cvrčki so pevali. Od vasi sem se je izgubil tu in tam zategel glas, pesmica, smeh, klic . . . Večerni veter je razgibal za trenotke rahlo svoja krila, zazibaval peresa in vzbujal njih pozornost, da je tajnopolno zašumevalo in se treslo po lopici. Nočni metulj je priletel tiho notri, za njim vršeč in brneč hrošč. Iz daljave je prihajal, naraščal in pojemal močni šum ponosne Save . . .

Dolgo ni bilo nikogar. Naposled je zaslišala korake.

Tam izza ogla grajskega poslopja se je odtrnila črna senca, krenila po ovinkih kraj zidu okolo in okolo po parku in se obrnila potem naravnost proti utici.

Guvernanti je jelo srce urneje utripati.

(Dalje prihodnjič.)

Znameniti Slovenci.¹⁾

Spisuje Fridolin Kavčič.

34. Dr. Martin Virnik (Pegius, Pegeus).²⁾

Martin Virnik je bil porojen v začetku šestnajstega stoletja v Polhovem Gradcu. Bil je sin poštenih, toda ubožnih kmetiških roditeljev, ki so mu kmalu umrli. Zapuščenega dečka se je usmilil bogat ljubljanski trgovec; ta je Martina vzgojil in ga v šolo poslal. Bistroumni Martin je vrlo napredoval; bil je vedno med prvimi. Je-li v višje šole hodil na Nemškem ali na Laškem, se ne da dognati. V svojih delih pač omenja, da je prišel še mladoleten na Bavarsko, kjer je bival čez dvajset let. Leta 1552. se je nastanil kot advokat v Mühldorfu ter

¹⁾ V životopisu jezuita Hanžiča (v zadnji »Zvonovi« številki, str. 350.) naj se čita kot njegov rojstni kraj Žrnovnica nam Žirovnice.

²⁾ Verhandlungen und Mittheilungen der juristischen Gesellschaft in Laibach 1865. II. Band. 7. u. 8. Heft. — Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1852. — P. Marc. Bibl. Carnioliae. — Hoff. Gemälde vom Herzogthume Krain. — Pismo naročilo iz Soluograda.

mного občeval z doktorjem Tadejem Eckom, knežjim svetnikom in kanclerjem v Burkhausnu. Iz tega mesta je bila tudi njega prva žena; le-te oče je bil gospod Mihael Krautwadel zu Trossburg, priseženi doktor medicine in knežji svetnik.

Kmalu je zaslovel Virnik po učenem svetu kot najbistroumnejši nemški pravnik one dobe; zato ga pokliče mogočni solnograški nadškof na svoj dvor. L. 1556. je bil stolni »syndikus«, l. 1558. nadškofovski svetnik in l. 1569. »assessor consistorii«. Skoro bi se bil odpovedal škofovemu častnemu pozivu, zakaj Bavarska se mu je jako priljubila; ostavil je tam mnogo sorodnikov in prijateljev. Najboljši prijatelj mu je bil knežji svetnik Bolfenk Hohenfeld, kateremu je tudi posvetil eno svojih del. Škofjeloški brizinški svetnik in stotnik Lenart Siegersdorfer pa je bil oženjen z mlajšo sestro Pegejeve žene; torej je imel Martin tudi v domovini sorodnike.

V Solnogradu je Pegius vedno tičal v nadškofovski bogati knjižnici ter marljivo nadaljeval svoje studije in izdaval knjigo za knjigo, zgolj pravoslovne vsebine; in te knjige so bile na vrhuncu tedanje pravoslovne vede. Pisal je tako dosledno in izvrstno, da so istodobni in poznejši pravniki zajemali svojo učenost iz Pegejevih knjig. Še v sredini 18. stoletja so bukvarji njega dela znova ponatiskovali. Tudi Valvasor omenja Pegeja v »Ehre des Herzog. Krain« z besedami: »Ein sehr gelehrter Herr, den noch heute (1689) manche Juristen citiren«.

Toda ne samo med pravniki-strokovnjaki je imel toliko ugleda, ampak zaradi njegove bistroumnosti, vestnosti, velike učenosti in pohlevnega vedenja so ga spoštovali celo knezi in ministri. Knezi in ministri so se večkrat obračali v pravnških stvareh do Pegeja; mnogokrat je bival n. pr. kot svetovalec nadvojvode Albrechta Bavarskega na njegovem dvoru.

Ciprijan Cripperus, ki je vojvodi Viljemu Bavarskemu poročal o Pegejevih osmerih knjigah o govorništvu, sosebno o govornih podobah in o načinu lično govoriti (*De tropis et schematibus libri octo*), piše, da so se za Pegeja mnogi pravniki bavili z razjasnjevanjem onega dela o govorništvu, ki uči besede in stavke lepo vezati, a nobeden se ni vzel do onega vrhunca, kakor naš Pegej. — Opat Martin, sovrstnik Pegejev, pa je ostavil rokopis »Chronicon«, v katerem na str. 338. o Pegeju poroča, da je bil ta Dalmatinec (kar je seveda napačno) jako učen, da je govoril latinski in hebrejski, in da so ga čislali zlasti tudi škofje, katerim je služil.

Kako pa se strinja z vsem tem, kar smo sedaj povedali o Pegeju, opata Martina poročilo, da so Pegeja l. 1581. posadili z ženo vred v grad Salzburg kot jetnika, kjer sta oba umrla? Toda stvar se da tolmačiti tako-le: Če se pomisli, kak duh je vel v 16. stoletju, da so se vsi tedanji učenjaki bavili manj ali več z astrologijo, se ne bomo čudili, da se je tudi učeni Pegej bavil s takimi črnošolskimi stvarmi, kar nam svedoči njega knjiga: »Geburtsstundenbuch«, v kateri razlaga zvezdoznanstvo na prav čuden način. Ako je torej opazka opata Martina pristna, tedaj so Pegeja z ženo vred gotovo v ječo vtaknili radi črnošolstva.

Na pokopališču svetega Petra v Solnogradu se nahaja v kapelici svete Margarete vzdan grobni spomenik Pegejev. Spomenik je iz rdečega marmorja in v renesanskem slogu. Izklesan je v basreljefu v sredini Kristus na križu; pod križem na desni kleči bradati Pegej, z ramen mu visi širok, s kožuhovino obrobjen plašč. Pri nogah mu leži njega grbni ščit, ki je z nekakim zmajem okrašen. Na levi strani križa kleči Pegejeva žena, katere obleka je tudi s kožuhovino obrobjena. Pred njo stoji šestero golih otrok, kar se ne strinja z običajem šestnajstega stoletja, ki nam predstavlja na vseh grobnih spomenikih otroke klečeče in oblečene. Nad Pegejevo ženo je izklesan trak z napisom:

Vixit honesta Deo, vivat nunc cespite vivo,
Tecta mihi sex quae pignora chara tulit.

Pod temi basreljefnimi podobami je izklesan (v gotiških črkah) sledeči napis:

Martin pegius von pillichgräczs beeder Rechten doctor gewester Thombschreiber zu Saltzburg ist säligelich gestorben vnd vor diesen Stein begraben worden am . . tag des Monats . . . Jm 15 . . Jar so ist auch die tugenthafft zychtig vnd frome frau Catherina Lobensteinin ermelt doctor getreue vnd liebe andere Ehefrau so bei gedachtem doctor 6 eliche Kinder getragen gestorben am 17 tag des Monats May Jm 1584 Jar der selen G(ott) w(olle) g(nädig) s(ein) A(men).

Iz tega napisa je razvidno, da je bil Pegej v drugič oženjen. Na grobnem spomeniku sta izpuščena dan in leto njegove smrti. Bržkone si je dal P. postaviti še za življenja nagrobni spomenik, in ko je umrl, so pozabili dostaviti dan in leto njegove smrti.

Oglejmo si sedaj Pegejevo književno zapuščino:

1.) Jvs Prothomiseos sive congrui, Einstandrecht. Wie die nächst Gesypten Freund des Verkäuffers an die keuff stehen, vnd die verkaufften Gütter so von jrem geschlächt Namen vnd stammen her-

rürendt ablösen mügen. Durch Martin Pegium, Beider Rechten Doctoren, Salzburgischen Thumsyndicum beschrieben. Vormals nye im truck gesehen. Cum gratia et privilegio. (1556) Getruckt zu Augspurg durch Philipp Vhart. (66 strani) druga pomnožena izdaja je iz leta 1564., tretja iz leta 1727. (Regensburg, Johann Conrad Peetz).

2.) Liber de servitutibus. Ingolstadt 1557. Ta knjiga obseza tri dele. L. 1558. Je Pegej to delo ponemčil. Prvi del je poklonil: »Dem Durchl. Hochgeb. Fürsten und Herrn. Herrn Albrechten, Pfalzgrafen bei Rhein, Herzogen in Ober- und Niederbaiern, meinen gnädigen Herrn und Fürsten«; drugi del: »Dem ehrenm. hochgel. Herrn Simon Thadäus Eck, beider Rechte Doctor, fürstl. Rath und Kanzler zu Burkhausen«; tretji del: »Dem edlen und vesten Herrn Wolf von Hohenfelden zu Aistershain. Röm. Kays. Maj. Rathe. -- To je najimenitnejše delo Pegejevo in je bilo ponatisnjeno štirikrat: 1560 v Ingolstadtu. — 1567 v Ingolstadtu, — 1633 v Regensburgu, — 1733 v Regensburgu.

3.) De iure emphyteutico, Baurecht, die man sonst nendt Erbrecht. Durch Martinum Pegium beeder Rechten Doctorn, Gedruckt zu Ingolstadt durch Alexander und Samuel Weissenhorn, gebrüder. Mit Kayserlicher Freyheit nit nachzudrucken MDLVIII. Zugeeignet: Dem edlen und vesten Leonhart Sigersdorff zu Grosswinklern, fürstl. Freisingenschen Rathe und Pfläger zu Lack, meinem freundlichen lieben Herrn Schwager.

4.) De iure et privilegiis dotium, Recht und Freihaiten der Heuratgüter für die Eheleut, auch andere Personen, so der Heuratgüter, Widerlegung, morgengaben e. t. c. . . . Durch Martinum Pegium, beeder Rechten Doctoren, Salzburgischen Thumbsyndicum. Jetzt erstmals in Truck ausgangen. Gedruckt zu Ingolstadt durch Alexander vnd Samuel Weissenhorn. Mit Kays. Freiheit auff sechs Jar nit nachzudrucken MDLVIII. Dem ehrwürdigen, Edl und Hochgelehrten Herrn Michael Krautwadel beeder Ertzneyen Doctor und fürstl. Rath zu Bruckhausen, seinem freundlichen lieben Herrn Schwähern. Ponatisnjeno: 1567, 1569 in 1733 v Frankfurtu.

5.) De tropis et schematibus libri octo. Ingolstadt, 1561. O tej knjigi poroča Ciprijan Cripperus vojvodi Viljemu bavarskemu: »Eam rhetorices partem, quae in verborum sententiarumque elegantia et varietate versatur, multi hac aetate nostra sibi explicandam tradendamque sumpserunt, nemo sane fusius nemo copiosius quam Martinus Pegius, jurisconsultus, catholicus et honestus vir. Is etenim ante biennium Salisburgi cuidam amico suo exhibuit octo istius figurati sermonis libros, ut ipsius arbitrato vel interirent perpetuis oppressi tenebris, vel in lucem editi, si genium haberent, viverent.«

6.) *Tirocinia consiliorum Martini Pegii J. U. Doctoris Consiliary Salisburgensis Anno MDLXIII.* To delo je poklonil Pegej svoji domovini, da mu ne bi očitala, da jo je pozabil: »Ea ad vos« se glase njegove besede — »mei monumenta ferre decrevi, ne quando videar patriae omnino ingratus obiisse!« Dedikacija (posvetitev) te knjige slove: »Illustribus, Generosis, Nobilibus, ac strenuis viris, Dominis, Praesidibus, praefectis atque primatibus celeberrimae provinciae Carniolae Pegius I. V. Dr. Reverendissimi Domini Archiepiscopi Salisburgensis a consilij Salutem.« — V proslavu te knjige piše Pegej: »Nulla alia re adeo memoriae aeternitatem fulciri atque ab omni obliuionis iniuria res memoratu dignas vindicari videmus, quam literarum usu.« Kranjsko domovino pa poveljuje tako-le: »Quidam vero ueteres mihi recte diuitiis suis uti videbantur, qui eas partim in egenos erogabant, partim ad abigendos Turcos exponebant, partim miseris colonis exercendae agriculturae mutuabant et iis omnibus quasi summam aliquam adiciebant in eo, quod Bibliothecarum comparandarum non minimam partem bonorum impendere studebant, perpetuam sibi immortalitatem paraturi.« — Končno pripoveduje v tej knjigi, da je že mladoleten domovino zapustil in v tujini do visoke časti dospel, a da je vedno spisoval dela splošne koristi ter tako hasnil vsaj posredno tudi domovini Kranjski.

7.) *Gantrecht, wie die Kirchen und andere Güter im Fall der Noth, feylen Gant mögen verkauft werden.* Ingolstadt 1566. Druga izdaja je izšla 166 let za prvo, to je l. 1732.

8.) *Deutscher Codex Justiniani,* Ingolstadt 1566.

9.) *Codex der rechtlichen Satzungen.* Ingolstadt 1566.

10.) *Vom Verkauf.* Strassburg 1596. — Druga izdaja: Ingolstadt 1654.

11.) *Vom vorbehaltenen Wiederverkauf.* Strassburg 1596.

12.) *Geburtsstundenbuch, darinen eines jetlichen Menschens Natur und Eigenschaft samt allerley zufahlen auss den gewissen Leuffen deren Gestirn nach rechter wahrhaftiger vnd gründtlicher ahrnt der Gestirnkunst mit geringer Müh ausgereitet vnd derselb vor zufelligem Vnfahl gewarnet i. t. d. Getruckt zu Basel bey Sixt Henricipetri.* Anno M. D. L. XX.

13.) *Tractatus juridicus de iure canum oder Hunde Recht.* Frankfurt und Leipzig. Verlegts Johann Martin Hagen Buchhandler in Regensburg 1719.

Potresi na Kranjskem in Primorskem.

Spisal Ferd. Seidl.

(Dalje.)

poznali smo, kaj je vobče povod grudovnim potresom, in pa kod po širni zemlji so njih glavna taborišča. Predno uspešno poiščemo, kod prežé po naših krajih, imamo odgovarjati še na nekaj splošnih vprašanj, ki so sicer že sama na sebi zanimiva.

Ako potres nastane, ker se je gruda zemeljske skorje malo pogreznila ali premaknila, kako to, da ne začutimo naravnost padca, oziroma pregiba, nego čutimo vertikalni sunek navzgor (da razne stvari odskakujejo kot žoge) in pa nekaj časa trajajoče zibanje ter preteče izpodzemsko bučanje? To fizikalno vprašanje nam pojasni učitelj fizike. Iz svoje zbirke vzame štirivoglato kovinsko ploščo, na enem robu v vodoravni leži pritrjeno, ob nasprotni rob pa potegne z lokom za gosli. Plošča nato glasno zabrne in se nekaj časa trese, navzgor in navzdol trepetaje; to zlasti vidimo, ker odskakujejo zrnca drobnega peska, če ga na-njo nekoliko nasujemo. Le drugače je treba pritrditi ploščo (blizu drgnjenega roba ob črti, ki je z njim vzporedna), in peščeni drobcí nam naznanjajo, da se plošča valovito trese, nekako liki voda, če smo na-njo zagnali palico tako, da je gladino hkrati zadela ob vsej svoji dolžini. Prijazni fizik nam je pripravljen nadrobno razložiti tudi vertikalno gibanje pojedinih delkov ob robu drgnjene plošče in tudi to, kako se trepetanje, podobno valu, hitro širi od delka do delka preko vse plošče proti nasprotnemu robu; ali mi smo zadovoljeni, saj nam je pokazal podobo zemeljskega potresa v malem, prav kakor je električna iskra ista prikazen, kakor blisek v velikem. Če se namreč velikanska gruda zemlje hipoma premakne, troč se ob sosednjo grudo, se sproži ob nje robu vertikalno tresenje, ki brzo prestopa valovito daleč na okoli, in začuje se bučanje — to so vsi znaki tektonskega potresa, katere nam je fizikalni poskus jasno predočil. Navpični sunek je včasih tako krepak, da kameni, strehe, gornji deli zidov, celo hiše odskočijo kvišku (kakor peščena zrnca na plošči), valovanje pa tako silno, da se trdna tla vzdigujejo in znižujejo ter narejajo valovne vrhove in dole kakor morje, razburkano od viharja. Kakor se tedaj jadri na ladji nagne sedaj na to, sedaj na nasprotno stran, in ga val z ladjo vred dvigne sedaj na vrh, potem pa zopet butne

v dol: tako zakolebajo drevesa in zidovi na kamenenih valovih potresnega viharja.

Grozen vtisek naredi to na človeka tudi že tedaj, ako zidovi ohranijo zvezo in ni nevarnosti, da bi se mu porušilo zavetje ljubljene doma. »Kar nas tako čudovito prešine«, pravi Humboldt, »to je zlasti prevara. Kajti prirojena nam je vera, da so trdna tla zemlje mirna, nepremična. Odkar smo se zavedali, smo videli, da je voda pregibna, tla pa, na katerih stojimo, da so trdna. Oko in čut nas vedno o tem prepričujeta. Če se pa zemlja hipoma zaziblje, tedaj naši veri skrivnostno stopi nasproti neznana prirodna moč. En sam trenotek nas vzbudi in pove, da sta nam bila zanesljivo oko in zanesljivi čut vse žive dni omamljena. Prevarila nas je narava s svojo mirnostjo, zdi se nam, da smo izročeni neznanim, pogubnim silam.«

Kako tu in tam, zdaj pa zdaj nastopa izpodzemeljska sila na kopnem in na morju, po vseh delih sveta, človeku v strah in pogubo, to obsežno pripoveduje prof. J. Jesenko v izvrstnem spisu o potresih, ki je prijavljen v Ljublj. Zvonu I. 1881. Način gibanja pa je s fizikalnega stališča pojasnil šele F. Wähler, ki je bil poslan od dunajske akademije znanostij, da bi proučeval Zagrebški potres z dne 9. nov. l. 1880. Da je ljubljanska katastrofa vseskozi podoben pojav, to se je dalo povzeti celo iz časniških poročil. Po pravilno urejenem opazovanju in s pomočjo izpovedij samovidcev pa proučuje siloviti potres ljubljanski g. dr. F. E. Suess, poslanec istega osrednjega znanstvenega zavoda avstrijskega. Priobčil je že »prvo poročilo« (9 strani obseza joče), ki nam prepričevalno pojasnjuje značaj groznega gibanja ljubljanskega.

Take preiskave izvirajo v prvi vrsti iz tega, ker samozavestni duh človeški hrepeni, da bi spoznal enako čuda, ki se mu skrivajo v kapljici vode, kakor ona, ki so tajni povod velikanskim pojavom prirodnih sil. Ali to idealno učenjaško delo vselej donáša prej ali slej tudi dejanske, praktične uspehe. Spoznavajoč naravo, si pridobiva človek sredstva, s katerimi nje sile obrača sebi na korist in jih kroti, če so mu sovražne, ali se jim vsaj postavi v bran. Kdaj bode slabotnemu človeku možno, tudi zoper silovitega, potuhnjenega podzemnega demona kaj opraviti? Brez dvojbe smemo to upati. Saj se nam je tudi posrečilo nebu izviti plamteči bič nevihte, in današnje ladje se odpravljajo na daljnjo pot preko širnega oceana, kaj malo se boječ valov razburkanega morja. Stavbni tehniki pa tudi gotovo pogodé način, po katerem zgrade take hiše, ki se bodo uspešno ustavljale kamenim valovom potresnega viharja!

Motrimo torej s strogo znanstvenega, pa tudi, kolikor utegnemo, s praktičnega stališča grozno gibanje, ki je na veliko nedeljo povzročilo brezmejno nesrečo Kranjski, pred petnajstimi leti pa sosednji in sorodni Hrvatski!

Zagrebski potres se je dogodil dne 9. novembra l. 1880. zjutraj ob 7. uri 33 minut 53 sekund. Tedaj so se grozni prizori vršili pred očmi ljudij; nekateri so bili dovolj hladnokrvni, da so si jih zapomnili. Poglavitni sunec je bil prvi; trajal je 10 sekund kot močno valovito gibanje, ki je imelo jako krepko vertikalno silo. Črez 4 minute in zopet ob 8. uri 27 m. 55 s. sta bila še dva kratka, slaba valovita potresa. Takoj po prvem groznem gibu se je dvignil oblak prahu nad vse mesto, dimniki, strešna opeka in opažni zidovi so se sesuli na ceste. Več ljudij je ranilo, enega ubilo. Vse hiše in cerkve so bile močno poškodovane, nekatere kar porušene. Po drugem suncu so ljudje strahoma vrveli iz hiš, iz nevarnosti v — nevarnost. V sobah so pokale in padale stene, na cestah pa opeka s streh, dimniki in prizidani okraski. Votlo bučanje izpod zemlje, ropot padajočih zidov, obupno klicanje ljudij v smrtnem strahu — vse to se je strinjalo v grozen prizor. Ob vsakem zazibku je pokončevanje naraslo. Do dne 21. jan. 1882. l. so šteli 200 pretresov brez prav malih vtrepetov, in še nekaj let potem se zemlja ni pomirila. V Prekrižju nad Zagrebom so pravili, da so ob glavnem potresu posekana drevesa tretjino metra kvišku odskakovala. Kmetje iz Remet so na potu v mesto videli, da se je zemlja »odpirala in zapirala«. Oskrbnik vélikega pokopališča v Zagrebu je bil tedaj na prostem; hotel je bežati, ali zbal se je, ker so se delale jame v tleh. To je bilo vidno valovanje suhe zemlje! Prof. Dvořaku je poročal tovariš, ki je bil v groznih trenutkih na šetališču gornjega mesta, odkoder se vidi na strehe dolnjega mesta: Vse strehe so se živahno zazibale, cestni prostori med vrstami hiš so izginili tako, da so se videle strehe kot jedna sama ploskev; pri tem so se krivile in zvijale. To je bilo gibanje, primerno valovanju tal; trajalo je precej časa. Tedaj je vertikalna sila dvignila opeke s strešnih lat, da so popadale na ceste. Pa tudi vodoravno gibanje je moralo biti močno, zlasti v gorenjih delih hiš, ki so vidno kolebale. Zid okoli dvorišča ženske kaznilnice je dvignilo in sunilo kvišku tako, da so iz hiše zagledali polje onostran zidu, potem je zid zopet sédel na svoje mesto. V isti hiši se je dvignil strop v drugem nadstropju, da se je skozenj videla streha, potem se je zopet sklenil. Župnik v Vrabčah je bil na prostem in je videl, da se je cerkev znižala in zopet dvignila, da se je proti jugu, nato proti severu nagnila. Videl je, da so se

strehe zibale, in da je opeka od njih odskakovala. Tudi drugod so opazovali vihanje hiš, cerkvenih stolpov, dreves in ljudij. To vse kaže, da je zemlja ob potresu valovala kakor morje ob viharju.

Lahek zazibek je letos dne 14. aprila ob 11. uri 12 minut po noči naznanil v Ljubljani grozni potres, ki je sledil 4 minute potem z dvema silovitima sunkoma; trajala sta 15 sekund, ali še 9 sekund potem se tla niso povse pomirila. Nad 20 stresov je bilo še tisto noč; naznanjalo jih je votlo bučanje od barske strani. Več tednov so se ponavljali s pojemajočo silo in še konec majnika niso povse prenehali. Katastrofno valovanje v Ljubljani ni bilo tako krepko kakor v Zagrebu; zatorej se ni nobena zgradba takoj zrušila. Ali trajalo je dosta dalj časa. Zategadelj so vse hiše bolj ali manj »razmajane«, da jih bo treba 145, to je nad 10 odstotkov do tal podreti, veliko večino (800) pa temeljito prezidati. V mestu samem se je škoda na zgradbah uradno cenila na 3.138.700 gld., v bližnji in daljnji okolici pa nad 4.000.000 gld.

Valovanje tal so mnogi ljudje naravnost opazovali. Nekaterim, ki so hiteli skozi Latermanov drevored, se je zdelo, kakor da drevesa treskajo drugo na drugo. V Vodicach so videli, da so se debla nagibala, vrhovi bližnjih dreves se skleпали, nato pa zopet ločili, tako da so se lomile veje. Prav tako se majejo jadrniki, ko viharni valovi zibljejo ladje v pristanišču. Sploh so pravili, da so cerkveni stolpi kolebali, in da so se vrste hiš druga proti drugi nagibale.

Tudi navpična moč valov je bila v Ljubljani znatna. Poroča se, da je nekatere reči vrglo kvišku. Ure, ki so bile obešene na zakrivljen žrebelj, je butnilo navzgor, da so padle na tla. Celo dimnike je dvignilo navpik.

Vsi ti dogodki dokazujejo valovanje zemlje ob potresu. Zid, ki stoji vzporedno z valovi tal, se dvigne ali zniža, prav kakor valovni vrh ali dol pod njim napreduje; v dobi med vrhom in dolom pa se nagne v stran ter zvrne, ako ni dovolj trden. Če se zid toliko nagne od hiše v stran, da se izpodmakne od stropa, tedaj se poruši strop. Tako so nastale najhujše poškodbe v Ljubljani in okolici. — Če pa stoji zid preko potresnih valov, v smeri njih napredovanja, tedaj se skušata njega navpično stoječa konca — kakor debli dveh dreves ali jadrnika dveh ladij ob viharju — sedaj približati, potem pa se zopet nagibljeta narazen, da zid navpično razpoči, zlasti ob oknih in vratih, kjer je slabejši. Ako je vertikalna moč valov dovolj krepka, tedaj privzdigne ali ves zid, ali njega zgornji del ob vodoravni razpoki. Ker pa obojni sili, navpična in vodoravna, delujeta ob jednem, na-

stanejo poševne pokotine. Silni naval razmaje hišo toliko, da se zruši. Le trdna zgradba obstane, in zlasti obilne železne vezi v gornjih delih zidov jo utegnejo rešiti. Vezi naj se tako napeljejo, da drže vsaki glavni zid v njega dolžini vkup, in pa da vlečejo vse glavne zidove hiš navznoter. Ako je hiša zidana na poševna tla, se kaže ozirati na to, kadar napeljujejo in vzdavajo vezi. — Lehko umemo, da ob potresnem valovanju trpe zlasti oboki. Izmed sto in sto poslopij se v Ljubljani in okolici najde malokatero, v katerem niso vsi oboki, tudi svodi nad vrati in okni prepočeni — razen kjer so železne vezi branile. Novodobni oboki na traverze pač zaslužijo prednost pred starimi težkimi, neelastiškimi. — Dostikrat se vidi, da je nad vrati in okni gornji del zdrknil med stranskima stebroma nekoliko navzdol. To kaže, da sta se stranska dela zidu nagnila nad valom narazen; nastali sta navpični razpoki na desno in levo, ki sta odločili gornji srednji del; ta pa je zdrknil navzdol, ali ujela sta ga stranska stebra, ko sta se nagnila zopet drug proti drugemu, da se je zopet zagozdil med-nja. — Dimniki so večinoma tam poškodovani, kjer prigledajo skozi streho. Videti je, da sune strešni oder na-nje ter jih prevrne. Na dimnike bodo morali stavbenški mojstri obračati posebno pozornost, ker potresi, ki jih poškodujejo, niso redki, padajoči kosi pa so velika nevarnost ljudem, gredočim po ulicah. — Znamenite odnošaje je opazil imenovani preiskovalec na ljubljanskem gradu in na pokopališču: Kaznilnica, stara, težka stavba (»Grad«) z dva metra debelimi zidovi, je poškodovana tako, da so jo izpraznili; vsi oboki so popokali. Na dvorišču stoječa, lahko zidana stražnica pa je trpela prav malo; a zunanja mala stražnica, ki je na poševna tla postavljena, je na vse strani razpočila in je povse nerabna postala. Na pokopališčih se kaže nekaj podobnega: mnogi prosto stoječi, lahki kameniti stebri so ostali na mestu, ali težke, velike, iz več kosov sestavljene spomenike je razmaknilo in razbilo. Taka protislovja je lahko tolmačiti. Siloviti potresni val premakne vse stvari enako lahko, njih teža nasproti njegovi moči ne velja nič; edino hitrost in visokost valov odločuje. Ako so se tla dovolj nagnila, se nagnejo z njimi lahki in težki zidovi brez upora, svodi se razpočijo, premične reči zanihajo. Ali te se povrnejo v ravnotežje, pač pa ostanejo razpoke, ki so ločile na razne strani nagnjene kosove zidu.

Kot posebno obliko sunkov so včasih imenovali vrtinčaste ter jim pripisovali najgonobnejše učinke. V Ljubljani se je kamenita piramida na frančiškanski cerkvi zasukala, in nekatere tovarniške dimnike je potres na vrhu odlomil in zasukal. Podobni slučajji so pogostni,

tudi v Zagrebu so jih opazovali. Lehko si razložimo, kako se kaj takega pripeti. Ako vodoravna ali poševna moč butne ob predmet, ki je postavljen na tla ali na drugo podlago, ga premakne; kjer pa zadeti predmet trdneje sloni na podstavi, tam zaostane, drugi del se vidi nato proti oviranemu zasukan. Ako zaostane zgornji del zanihanega, kvišku molečega telesa vzpričo vztrajnosti nasproti spodnjemu, ki je pritrjen na podlago, tedaj se telo ukrivi. Tak učinek se je poročal o angelju na stolpu frančiškanske cerkve v Ljubljani. Na šentpeterski cerkvi pa je pripognilo debeli strelovod kakor šibko bilko.

Fizikalna vzroka, ki ob potresu uničujeta in rušita človeku bivališče in gonobita njega samega, sta torej dva. Prvi je valovito guganje tal, ki ima krepko navpično silo; to povzročuje kolebanje kvišku molečih predmetov, ki je tem obsežnejše, čim višji so. Druga sila pa je: vztrajnost teles, ki se protivi učinku pod njimi napredujočih valov; vztrajnost zadržuje n. pr. kos zida, ko se drugi kos nagiblje že na nasprotno stran — in razdor je neizogiben.

Trdna tla sama se ob močnem potresu silno zazibljejo. Saj so ob raznih potresih videli valove tal. Dne 18. majnika t. l. je potres iznenadil Florenco v Italiji. Povzročil je škode baje za en milijon lir. In vender se je bila zemlja premaknila le za pet milimetrov, kakor je (po poročilih laških časopisov) naznanil potresomer tamošnjega observatorija. Ali vselej se ne poleže zemeljski vihar brez vidnih nasledkov na tleh. Veliki japonski potres z dne 28. oktobra 1891. l. je zapustil na površju 112 kilometrov dolgo razpoko; ob njej so se tla na eni strani znižala za $\frac{2}{3}$ do 6 metrov, in objednem se je zemeljska gruda vodoravno premaknila za $1\frac{1}{2}$ do 2 metra. Potres na Grškem z aprila 1894. l. je povzročil razpoko, 55 kilometrov dolgo, nekaj centimetrov do 3 metre široko. Tudi drugod so se zadnja leta pojavili ob potresih enaki učinki. To so očitni dokazi, da se naše misli o bistvu tektonskih potresov ujemajo z resnico. Večinoma se pa zemeljska gruda ob potresu tako malo premesti, da pregibek, ki izvira v globočini, ne pride do površja. Ali ker je hipoma premaknjena teža velikanska, tedaj je tudi učinek velikanski. Z malim kladivom močno zamahnemo, z velikim le malo, da se stori jednako silen udarec. Kolike učinke pa je zvršilo premikanje in pogrezanje grud v razkosanem svodu zemeljske skorje v teku dolgih geoloških dob le po okolišu Sredozemskega morja sploh in posebej po naših krajih, to smo vsaj površno že pregledali. Ono nam je ustvarilo poglobitve doline, ravnine in gorovja, struge dolgim vodotokom, plitva in globoka jezerišča, do tisoč in več metrov visoke strme brežine in morsko obalo. Trdi kamen

je gradivo, iz katerega nam je izklesala narava domovino — brez roke, brez orodja. Le slepo je lomila kamenite sklade, pogrezala in premikala jih tekom dolgih dolgih dob. To ni bilo tiho, mirno delo! Nešteti, sedaj lahki, sedaj mogočno bučeči potresi so naznanjali daleč na okoli, da se zvršujejo večni, nepremeljivi zakoni, kateri so enkrat za vselej vdahnjeni vesoljnemu stvarstvu. Človeku pa je v nemih kamenitih skladih dano dovolj migljajev, da spoznava, kako se je zanj pripravljalo veličastno prizorišče tisoče let, predno je nastopil. Ponosen more biti, ker spoznava delo davno pred njim preteklih dob, a ne prešeren; saj mnoga tisočletja so le en dan v brezkončni večnosti. — Samo gredoč in zaradi popolnosti pripominjamo, da so tudi drugi činitelji, zlasti voda, modelovali od nekdanj obličje naše zemlje, in da se še vedno nadaljuje njih vseh delo z združenimi močmi, čeprav v raznem smislu.

(Dalje prihodnjic.)

Dunajska pisma.

I.

Lepo je, gospod urednik, da ste se spomnili tudi mene, upokojenega, napol že pozabljenega delavca, ter me pozvali in povabili med sotrudnike Zvonove. Dobra gospodinja iztisne in izžme do zadnje kapljice citrono, predno jo vrže na smetišče; čemu ta potrata. V velikem, premožnem gospodarstvu stari oče mirno in zadovoljno čepi za pečjo; samo kadar se mu zljubi, gre počasi na njivo, na polje pogledat, kako dela mladi svet, in malo pogodrnjat, če je treba, ali pa tudi če ni treba. V siromaški hiši se ubožec, sključen s koščenimi rokami trudi in ubija, da se zgrudi. Siromaštvo je siromaštvo! Tako je tudi pri malem, ubožnem narodu. Tu bi res moral vsaki po svoji zmožnosti in sposobnosti delati, dokler se more gibati. Zato je, pravim, lepo in prav, da se zopet vprežem tudi jaz in vklenem v narodni jarem. Ali vsaka stvar ima dve strani. Noč ima svojo moč, in leta imajo tudi svojo. Ne sezajte mi morebiti v besedo, češ, saj nisem še tako star in slab, da ne bi mogel še kaj spisati, kar bi se dalo brati za silo. Moje besede nimajo prav tega pomena. Nekoliko tudi seveda. Ko človek stopi v leta, katerim pravi po sv. pismu, da

mu niso po volji, ni, da bi se meril in kosal s krepko mladino, mozga in soka polno; tudi ne, ko bi bil prej še tako krepak. Da imajo leta tudi v tem smislu svojo moč, da namreč slabe človeka, to čutim že tudi jaz, kaj bi tajil? Vender človek ne sme biti preskromen. Ničesar ti svet ne verjame tako rad, kakor če mu rečeš: Tega pa tega ne znam ali ne morem. Skromnost je lepa čednost, ki jo po pravici priporočamo mladini in včasih tudi starini; ali z njo, tako me uči izkušnja, se ne pride daleč. Tu pa ne mislite, da govori iz mene kaka zadušena čestilakomnost; te spake jaz ne poznam, hvala Bogu. Torej ne bom preveč ponižaval sam sebe, za to skrbe že drugi, dobri ljudje. Če se skliče črna vojska, tedaj se spravimo tudi mi na noge s svojim starikavim, zarjavelim orožjem in morebiti ne celo brez uspeha. Nekaj drugega sem imel v mislih. Časi se izpreminjajo, in mi se izpreminjamo z njimi; stara resnica, ko bi tudi ne bila razodeta v znanem latinskem šestomeru. Tudi bridka resnica! Nikoli ne pozabim, kako je stal Pikin Jožek, ribniški trubadur, pred zrkalom, ogledoval svoje zgrbančeno lice, potem pa začel tuliti: »Oj Pikin Jožek, Pikin Jožek, kako si bil ti nekdanj lep!« In solze, debele kakor bob, so mu kapale po obrazu! Tako čutimo svojo izpremembo s časom vsi, ko pridemo v leta, četudi nismo bili nikoli tako lepi, kakor je bil Pikin Jožek! Ali na drugo stran pa ta pregovor, žal, ni resničen. Časi se izpreminjajo, ali mi se ne moremo z njimi, kakor bi bilo morebiti dobro, morebiti pa tudi, da ne. Ali neprijetna je vender ta kričeča razlika med časom in nami. Jaz sodim po sebi. Zdi se mi včasih, kakor da bi bil tako sam v hrumečem življenju. Časi so se izpremenili, jaz se čutim v novem svetu tako osamelega s svojimi mladostnimi vzori, ki so se razvijali z menoj in naposled postali del mojega bitja. Čas ne miruje nikoli, ali, kakor sem že rekel nekje, v nekateri dobi se izpreminja hitreje, in v taki dobi živimo mi. Vsaka doba je prehodna doba, ali naša je doba prevrata. Bog ne daj, da bi bil jaz kak hudomušen »hvalitelj preteklih časov«; ne pravim, da so bili nekdanj časi boljši, gotovo pa so bili drugačni, mnogo drugačni! In ti pretekli časi so moji časi; z njimi sem vzrastel, v njih sem doma. Če hočem govoriti iz srca, njih jezik govorim; in ta govoricica se mora čudna, tuja zdeti današnjemu rodu. Jaz med današnjimi pisatelji pa suh list iz lanskega leta med mladim zelenjem! Novi mladi rod ima zdaj besedo, mi starci poslušajmo in se veselimo novega, krepkega gibanja in življenja; vsaki ob svojem času! To mora biti sitno, skisano človeče, ki nejevoljno in nevoščljivo gleda v nedeljo popoldne, kako veselo se vrti in suče mladi svet, ko so njemu kosti že preokorne!

Jaz, hvala Bogu, ne spadam med tiste možake, ki ropotajo in se pridušajo, da dan današnji ni več poezije, odkar je položil ta in oni svoje pero. Najhujši pa seveda so tisti, ki so sami nekdanj pesnikovali in morda celo prvačili, zdaj pa ne morejo več, ali pa svet ne mara več njih zastarelega popevanja. Jaz z veseljem opazujem, da se slovstvo, poezija prav veselo razvija po svetu. Novi, krepki glasovi nam bijejo na uho, kakeršnih ni bilo čuti prej; vmes tudi hreščeči, zoprni, kakeršnih človek ne more biti vesel. Tudi pri nas se oglašajo lepi talenti; samo da pri nas razlika med staro in novo dobo ni še tako velika. Oglašajo se tudi novi ženski talenti; to je dobro in koristno; tako pride v slovstvo več mnogovrstnosti, več življenja. Naše mlade pisateljice so nekako odločne v svojem mišljenju, rekel bi skoraj: bojvite; in tudi to je dobro. One kažejo več novodobnega duha, kakor njih moški vrstniki. Nam starcem so popolnoma hrbet obrnile, kar je čisto naravno. Prav lepo je bilo brati, kako je njih ena začetala in zaropotala tudi nad novejšimi pisatelji, češ, da sta samo dva, ki znata kaj poštenega spisati. Jaz pa vem še enega, ki je vsaj toliko vreden kakor ona dva člana moža. Meni vsaj je ta mož nova, jako prijetna prikazen na našem slovstvenem polju. On bi bil s svojo pisavo dika vsakemu slovstvu. To je humor, da ga je človek vesel, prav za nedeljo popoludne. Skriva se skromno za črko R v Lj. Zvonu, zakaj? Ko bi bil pa ta R morebiti ravno eden izmed dveh v misel vzetih čislanih pisateljev? Tudi nič ne dé. Če smo se uredniki, saj se nismo prvič, pa zadnjič menda tudi ne.¹⁾ Nazadnje, kdo je mož, ki piše, to ni tako imenitno, glavna stvar je, da piše dobro, prav dobro!

Kaj si boste pač mislili po tem dolgem predgovoru? Da poročem, ne? Logično (ali prav za prav »loško« po novi pisavi) bi bilo pač to, in tudi pametno; koristno za-me, in morebiti tudi za Lj. Zvon in bralce njegove. Vender se ne bom tako odzval Vašemu prijaznemu pozivu.

Pravi mi nekaj: piši, in zato bom pisal, naj pride iz tega, kar hoče. Ali, da se dobro razumemo; ne pričakujte od mene kakih Bog ve kako učenih, korenitih spisov o najimenitnejših vprašanih današnjega življenja, kakor namigavate v svojem pismu. Za težka dela sem že malo — pretežak. Pisati pa hočem, če bo Vam in Zvonovim bralcem po volji, o tem in onem, kar mi pride ravno na misel, v lahkem, ohlapnem »feuilletonskem« zlogu, po svoji stari šegi, ker po novi ne

¹⁾ Uredništvo je toli indiskretno, da si drzne izjaviti, da se častiti g. pisatelj ni uredil.

znam. »Zvon« ima gotovo tudi mnogo prijateljev iz stare dobe; njim moje pisanje, upam, ne bo neprijetno; gotovo pa bodo imeli blago potrpljenje z menoj, že zato, ker smo stari znanci. Po obili pojedini gospoda rada použije kaj lahkega, malo kaj sadja, grozdja, če ni pre-kislo. Nekak tak posladek po jedi naj bodo, to je moja želja, Zvo-novim bralcem moja »Dunajska pisma«.

Fos. Stritar.

O raznesilih.

Spisal Fr. Smolnikov.

B. Nova raznesila.

VIII. Nitroceluloza.

(Dalje.)

Inačice nitroceluloze. Poskusi nitrovanja se niso omejili na sam bombaž, temveč so se kmalu razširili tudi na druge organske snovi, katerih nitrovanje se da zvršiti bistveno na isti način, kakor pri bombažu, n. pr. les, popir, lan, otrobi, skrob, vse vrste sladkorja (saharozna, laktoza, dekstroza, manit . . .), celo mednice i. t. d. Torej imamo raznesila *a*) iz nitrovanega lesa (žagovine), pod imenom nitrolignoza, ki je cenejša od nitroceluloze; *b*) iz nitrovanega popirja, (piropopir); *c*) iz nitrovanega lanu (patent Bieford & Spooner); *d*) iz nitrovanih otrobi (patent Launoy); *e*) iz nitrovanega manita, nitromanit, ki je jako eksploziven; *f*) iz nitrovanega skroba (Uchatijevo strelivo) i. t. d. Major Uchatius je že l. 1861. priobčil način, kako se izdeluje iz nitrovanega skroba beli smodnik za puške, topove in za razstreljevanje. Drobno zmlet skrob naj se nitruje liki bombaž, pa kuha in izpira v vodi. Ocejen se suši pri toplini od 50—60° C. — Nazadnje se dobi nežen bel prah, neraztopen v vodi in alkoholu, lahko raztopen v etru. Ko se ta raztopina usuši, ostane v posodi gumijasta tvarina, ki zapaljena zgori hitro, a brez razpoka in brez vsakeršne ostaline. S trenjem se težko vname, lahko pa eksploduje po udarcu med dvema železoma. Rabiti se da kot prah in kot zrnat smodnik. Puška, naphana z 1 g nitrovanega skroba v obliki prahu, je dala strel iste sile, kakor s 3 1/2 g

črnega smodnika. Nitrovan skrob se zaradi zamotanih prikaznij gorenja kot strelivo ni udomačil.

Nitrovane snovi so mešali poskusoma tudi s sestavinami črnega smodnika. Tako je n. pr. Schultzejev (Potsdam) beli, strelni in raznesilni smodnik sestavljen iz 100 delov nitrovanega trdega lesa, 26 d. kalijevega solitra in krvolužne soli in pa 20 d. vode. Nahaja se tudi pod imenom Kolodín ali Volkmanov smodnik. Mackiejev zrnati strelni bombaž je iz drobno zmlete nitroceluloze, zmešane z solitrom in sladkorjem. Tonit pa je zmes iz nitroceluloze in baritovega solitra. Tu sem je uvrstiti tudi Janít, ki ga izdeluje Ján, naš rojak iz Savinjske doline, v svoji tovarni blizu Nemške Bistrice na gorenjem Štajerskem. V tovarni, ki stoji nad 18 let, dela sedaj nad 100 delavcev. Janítova sestava je tajna; uporabljajp se nitrovane snovi, klorovokisli kalij in zdrobljen premog namesto oglja. Janít služi samo v razstreljevanje.

IX. Nitroglicerín.

Vsem čitateljem je pač znan navadni glicerín kot oljnata, brezbojna tekočina močno sladkega ukusa (sladko olje). Z vodo in vinskim cvetom se da mešati v vsakem razmerju, v êtru pa se ne topi. Primerna teŹina mu je za četrtino večja od vode; na zraku stoječ hlastno vsrkava vodeno paro; zato se tudi površje teles, ki smo je namazali z glicerínom, dolgo časa ne posuši. Dodali mu se mednic, se skisa liki vinski cvet. Iz tega in še drugih vzrokov ga prišteva kemija alkoholom. Kemijski znak mu je: $C_3 H_5 (O H)_3$.

Prosti glicerín se ne nahaja nikjer v prirodi, a kemijski je spojen v vseh tolščah (v loju, masti, maslu, v vseh vrstah olja i. t. d.) kot skupna osnova s celo vrsto tolščnih kislin. Prejšnje dni so ga dobivali največ iz laškega olja; sedaj pa razkrajajo tolšče s pomočjo žveplene kisline; osobito mnogo ga dobivajo iz loja kot postranski pridelek v tovarnicah za stearinovo kislino. S pomočjo precej nad $100^{\circ} C$. pregrete vodene pare se razkroji namreč loj naravnost v glicerín in stearinovo kislino (iz te kisline so znane stearinove sveče).

Glicerín seveda ni strupen, saj ga mnogo užijemo v tolščah, razredčenega pa v zdravilih; vendar zgoščen ni za živež in sicer zaradi prevelike slaje in težke prebavnosti.

Liki celuloza se tudi glicerín kemijski pretvarja, ako deluje nanj zmes iz zgoščene žveplene in zgoščene solitrne kisline, in sicer se nadošeča po troje atomov vodika s tremi nitrili (NO_2) torej se dobi: $C_3 H_5 (O NO_2)_3$.

To je tekočina, kateri se v tehniki pravi nitroglicerina ali raznesilno olje (Sprengöl). Iznašel ga je Sobrero v Parizu l. 1847., tehniški uporabljati pa se je začel od l. 1863. dalje, odkar je Emanuel Nobel, inženir na Švedskem, pokazal, kako ga je tovarniški izdelovati brez nevarnosti.

Nitroglicerina je jasnožolta ali brezbojna tekočina, brez vonja, osladno-perečega ukusa, neraztopna v vodi, malo raztopna v alkoholu, lahko raztopna v etru. Med toplino 8° – 10° C se strdi (zmrzne) v brezbojne prozorne kristale, katerih gostota je 1,73, tekočega nitroglicerina pa 1,6. Po nitrovanju postane glicerina, ker se navzame dušika, naravnost strupen; že njegovi hlapi, ako jih dihamo vase, povzročajo glavobolje, medlost in omotico. Čist nitroglicerina je jako stanovit, in pri navadnih toplotah se dolga leta ne izpremeni. Velike nesreče, ki so se sprva večkrat pripetile, je zakrivilo prav kakor pri strelnem bombažu to, da ga niso znali popolnoma očistiti solitrne kisline.

Ob plamenu se nitroglicerina le težko vname ter gori, na ta način zapaljen, mirno brez vsakeršne eksplozije. Počasi in oprezno segret, zavre pri toplini 185° C, pri 250° C pa eksploduje z močnim pokom. V tankih plasteh tudi močno eksploduje po udarcih med trdimi telesi. Z največjo silo pa razpokne namah vsaka še tolika množina, ako le trohica te tekočine pride v dotiko z zapaljeno užigalnico (0,2–0,5 g pokalnega živega srebra).

Ta Nobelnova iznajdba (1864), da se raznesila palijo s posebnimi pokalnimi užigalnicami, se imenuje pokalno paljenje (paljenje z detonacijo, Detonationszündung) ter je jedna izmed najbolj strašnih iznajdb našega veka. Dočim se do teh dob nitroglicerina ni mogel povspeti do občne veljave, ker ga ni bilo moči zanesljivo užgati s prostimi sredstvi, je odprla Nobelnova iznajdba nitroglicerinu in vsem na njem osnovanim raznesilom najširšo pot; z njo se je začela v izdelovanju in uporabi raznesil nova doba.

Hitrost, s katero se razširja pri pokalnem paljenju gorenje po nitroglicerinu od delca do delca, znaša nad 6000 m v 1 sekundi, po poročilu Isid. Trauzla celo nad 10.000 metrov, in k temu je baje treba samo $\frac{1}{100}$ onega časa, ki ga treba za gorenje črnega smodnika.

Zgoreline tega raznesila še niso do kraja proučene, kar je vsekakor umljivo, ker pri toliki razpočnosti zanesljivo preiskovanje skoraj ni možno. Po A. Brüllu (1877) se razkraja baje po tej-le jednačbi:

Sama svoja.

Novela. Spisal Fr. G. Kosec.

I.

Kadarkoli sta se srečala, vselej se ji je spoštljivo odkril in kar najprijaznejše pozdravil: »Dober dan, Milka!« — ona je pa gracijozno pokimala z glavo ter odgovorila hladno in resno: »Dober dan, papa!« — In molče, kakor dva človeka, ki sta se slučajno površno seznanila, sta šla svojo pot drug mimo drugega. Ona je mirno čebljala dalje s svojimi tovarišicami, koketno pogledovala tega in onega zalega mladenciča ter se smejala kot bi bila najboljše volje. Papa je pa tožno gledal za njo, ko je tako ponosno in elegantno stopala mimo njega, gracijozno držeča s fino ročico svoje najmodnejše krilo nekoliko od tal, da se je videl sedaj droben gleženj male nožice v črnosvilnati nogavici, sedaj zopet snežnobelo spodnje krilo s širokimi, trdimi čipkami . . .

In večkrat se je zgodilo, da ji je sledil po celo uro po mestnih ulicah in drevoredih, da je postajal pri izložbah, kadar je izginila v kako prodajalnico, ter potem zopet stopal za njo, oddaljen do petdeset korakov, občudujoč njeno visoko, vitko postavo z močnimi boki, ozkim pasom in širokimi pleči, se divil lahkoti in graciji njenega hoda ter bil presrečen, videč, kako mnogoštevilno jo pozdravljajo gospodje z izrazi občudovanja in hrepenenja.

Ko pa je prišel domov, je sédel včasih k pisalni mizi in sestavil tako-le pisemce:

Draga Milka!

Zopet Te prosim, da mi dovoliš se sestati s Teboj. Nekaj silno važnega in nujnega Ti moram povedati! Milka, nikar mi ne odbij! — Določi sama čas in prostor najinemu sestanku ter mi piši ‚poste restante‘ s šifro ‚oče‘!

Zdravstvuj! — Poljublja Te iskreno Tvoj ljubeči
papa.

Na taka pisma navadno ni dobil nobenega odgovora, in zaman je hodil povpraševat na pošto par dnij vsako uro, katero je bil prost — in uradnik se mu je pomenljivo posmehoval, češ: »Originalen ‚oče‘ to! Rad bi poznal njegovo ‚hčerko‘, ki ga s svojim molkom toliko

časa muči!« — Saj ljudje so zlobni in podli, da slutijo povsod le podlost in zlobnost! Kajti povpraševalec je bil res pravi nje oče in trdosrčna dopisnica prava njega hči! —

Še jedenkrat ji je pisal takov listič, in potem je včasih vender-le dobil droben, vonjav biljet, v katerem je, od vznemirjenja trepetajoč, čital:

Dragi papa!

Jutri dopoldne ob 11. uri v desnem oddelku glavnega drevoreda.
Milka.

Srečen je bil tedaj tako, kakor golobrad gimnazijec, kateremu dovoli oboževana pripravnica prvič skrivnosten 'rendezvous'!

Celo dopoldne potem ni mogel biti miren; vsaki trenotek je stopil pred zrcalo, popravlja je si kravato in zavratnik, gladeč si s fino ščetko svoje namazane brke in popravljajoč z glavnikom pomadizovane lase. In predno je odšel na sestanek z elegantno Milko, je poklical še jedenkrat služkinjo, da ga natančno pregleda, nima-li kjerkoli kak zastarel skrit madež, in se mu li ne dela kje kaka neestetiška — guba. — Dobro četrť ure pred naznačenim časom pa je že patroliral po desnem oddelku glavnega drevoreda, pazljivo se ozirajoč proti dohodu in vsako minuto pogledujoč na svojo uro . . .

Tako tudi danes.

Ko jo je ugledal, ji je pohitel naproti nervozen in zardel v lice ter ji je ponudil roko; ona pa mu je dejala takoj ujedljivo: »Nimam veliko časa . . . ravno prihajam iz kurza . . . ob 12. imamo kosilo. Hitro povej, papa!«

»Milka, ali si še vedno taka! — Prosim te, radi ljubezni pokojne mamice pozabi, odpusti in se vrni zopet . . .!«

»Ah, to je tista važna nujnost! — Saj sem slutila. Papa, saj veš, da sem sklenila, da ne občujem več s tvojo rodbino, dokler se ne izpremene te razmere — in celo s teboj se nerada sestajam, ker . . .«

»Milka, otrok moj, — — me-li ne ljubiš!?«

»Ne vznemirjaj se, papa, in ne deklamuj kakor kak gledališki igravec — to me dela nervozno! Moji pogoji so kratki in jasni; ne odneham niti za las.«

»Pa saj sama vidiš, da se sedanje razmere ne dado več izpremeniti! — Milka, pozabi, potrpi s svojim očetom, ki te ljubi bolj kot vse na svetu!« —

»Tudi bolj nego svojo — ženo?!«

»Tudi, tudi, Milka! — Vse ti storim, občevala boš samo z menoj, vse ti bom kupil, česar želiš, samo vrni se v mojo hišo in ne delaj mi dalje tolike žalosti in srámote!«

»Sramote — sramote! Oho, papa — — pfuj, da me tako žališ na sestanku, katerega si me prosil ti! — Z Bogom!«

Obrnila se je odločno ter odhitela užaljena s temnim obrazom in s tresočimi se ustnicami. Stekel je za njo, jo prijel krepko za roko, da je morala obstati, ter s solznimi očmi jecljal: »Odpusti, odpusti; nisi me razumela! — Hotel sem reči, da me je sram, ker stanuješ pri drugih ljudeh ter se ljudje zgledujejo radi tega.»

S stisnjenimi ustnicami je stopala ponosno tik njega in molčala. Zopet je moral izpregovoriti oče:

»Rekla si, da si prišla iz kurza; iz kakšnega?«

»Iz kurza za pripravljanje poštnih upraviteljic.«

»Milka — za Boga, ti . . . ti poštna upraviteljica!« —

»Čemu se čudiš! — Neodvisna, sama svoja hočem postati čim preje, svoj kruh hočem jesti . . . stara bom v par tednih dvajset let, za kaj drugega prestara!«

»A saj ti tega vender ni treba, Milka! — Tvoj oče ima . . .«

»Ne maram ničesar; samo učitelja boš plačal! Vse drugo pa daj svoji ženi in otrokom, katere bodeta še imela! — Z Bogom, papa — ondi me že kliče teta Tereza.«

Kakor bi ga pičila osa, je kriknil »ah!« — ter obstal; s temnim obrazom, na katerem se je jasno čitala bolestna obupnost, ji je nemo podal roko.

»Z Bogom, Milka! — Moja hiša ti je odprta po noči in po dnevi.«

Hladno in premerjeno je sklonila svojo lepo glavico v pozdrav in z gracijoznimi koraki odšla. Visoka in suha dama v elegantnem krilu jo je že čakala; položila ji je desnico pod levo pazduho, in odšli sta. Za njima pa je zrl bled in s sklonjenim životom on, katerega je nazivala Milka očeta. Solze so mu bile porosile oči; brzo jih je otrl in, plašno se ozrši, še sam počasi odkorakal.

II.

Profesor Resnik je bil dvainštirideset let star, ko mu je umrla prva soproga.

Lepa, izobražena in bogata je bila gospa Ana, vender ni bila srečna v svojem zakonu. Profesor je bil lahkoživ veseljak, ki se je zabaval po cele noči izven hiše s svojimi neženatimi kolegi, a soproga se je sama dolgočasila doma. Ljubil je ni menda nikoli; saj jo je vzel

le iz nekake hvaležne obveznosti do njenega očeta, ki ga je znatno podpiral za njegovih velikošolskih let. Ker je bila razen tega gospa Ana kot hčerka finih starišev vajena najrahlejšega in najobzirnejšega vedenja, je živela v vedni disharmoniji s svojim soprogom, ki se ni kar nič brigal za njeno voljo in mnenje ter se ni niti jedenkrat domislil, da bi jo bil radi svoje potratne lahkoživosti in žaljivega zanemarjanja prosil vsaj odpuščanja. Črez dan je bil večinoma v šoli, na večer pa je šel v gledališče, h koncertu ali h kakim drugim zabavi, in tako, ker gospa sploh ni marala za veliko družbo, sta živela on za-se in ona za-se. Pozno — profesorica je že navadno spala — se je vračal domov — zjutraj pa je že zopet odhajal, ko je soproga še spala.

In vender ga je gospa Ana ljubila iz dna svoje duše, dasi mu tega iz ponosa in užaljene samoljubnosti ni povedala nikdar! Skrivaj je plakala, da je ni videl in čul nihče; kadar pa je bila v njegovi družbi, je govorila le malo in resno.

V tretjem letu zakona pa sta dobila skoro nenadoma krasno plavooko in plavolaso hčerko, Milko. Srečna in vesela sta bila radi tega oba, in zdelo se je, da je postalo njiju razmerje pristrčnejše. Profesor je ostajal večkrat doma, kramljal ljubeznivo s svojo soprogo ter se neutrudno igral s hčerko. Lepo in zdravo dete je popolnoma omamilo njegovo dušo, da je živel in čutil od njegovega rojstva samo za-nje. Nikdar se ni naveličal gledati Milki v jasnomodre oči, igrati se z njenimi malimi, polnimi ročicami in nožicami ter ji poljubovati rdečelični, vedno se smejoči obrazek. — Gospa Ana je bila presrečna ob tej izpremibi; pozabila je vse minole žalitve ter končno obsojala celo samo sebe kot vzrok njegovega prejšnjega zanemarjanja, češ: »Želel si je skoro tri leta zaman deteta, in to ga je žalilo!« —

In tako je rasla Milka, ljubljena in oboževana od očeta in matere, ki sta jednako skrbela za njeno duševno in telesno izobrazbo in oliko. —

Štirinajst let je že bila Milka stara in hodila že v gornje razrede dekliške ljudske šole, ko je našla nekega popoldneva po svojem povratku iz šole, na svoji postelji kričečega otročaja.

»Milka, glej, dobila si bratca!« je dejal oče, ki je sedel poleg mamice.

Ni ga bila vesela Milka tega bratca; saj je takoj zaslutila, da bo sedaj izgubila pol srca in ljubezni svojih starišev. Nevoljno je torej odgovorila: »Ne maram ga!«

»Ali Milka — kako govoriš! Vsaka deklica ljubi bratca, da ga pestuje in se z njim igra — samo ti si taka?«

»Ne, ne maram ga!« je odgovorila trmoglavo osuplemu očetu. »Prevelika sem že, da bi se igrala . . . kričal bo in nagajal mamici celi dan in vso noč! — Daj ga babici nazaj!«

Hipoma pa je umolknila, ko je zagledala na postelji svojo mater tako čudno bledo in upadlo. Zdelo se ji je, da težko diha, in da včasih celo bolešno zastoče.

»Mamica, ali si bolna?« je vprašala, bojzljivo pohitevši k postelji. »Kako si bleda! — Ah, papa, glej — mamici ni dobro, in ravno sedaj je prinesla ta nespametna babica tega paglavca. Daj ga ji nazaj; takoj naj ga nese kam drugam!« —

In res ni bilo gospej Ani dobro, in nikoli več ni povsem ozdravela. Dolgo časa je ležala, ko je pa končno vender-le vstala, je bila vsa druga: suha, upadla in čemerna. Zdravniki so rekli, da ji je porod naklonil neozdravno bolezen, ki jo za par let gotovo položi v grob.

Resnico so govorili.

Šestnajst let je imela Milka in dve leti mali Vladko, ko je morala mamica leči na smrtno postelj, s katere so jo v dveh mesecih odnesli tja k sv. Krištofu.

Neutolažljivo je plakala Milka po svoji materi, katero je ljubila bolj kot vse na svetu; nenadomestna ji je bila nje izguba; saj je čutila, odkar je bila živa, da nima zemlja bitja, ki bi za-njo bolj skrbelo, in ki bi jo iskrenejše ljubilo. Kakor svetnica-mučenica se ji je zdela preblaga pokojnica; po več ur je presedela pred njeno sliko, plakajoč in poljubljajoč jo brez prestanka. — Ko se je pa vsaj nekoliko pomirila, je obrnila vso svojo skrb na bratca — ne iz posebne ljubezni do njega — ne, saj ga ni posebno ljubila nikdar; brigala se je zanj iz golega usmiljenja radi njegove zgodnje osirotelosti in pa radi ljubljene pokojnice, ki ji je dejala, ko se je že borila s smrtjo: »Bodi pridna, poštena, Milka — ljubi očeta — pa čuvaj mojega ubogega Vladka!«

A Vladko je dobil komaj pol leta po materini smrti davico ter v jednom tednu še sam šel za mamico. —

Profesor in Milka sta ostala torej sama. V tej osamelosti pa sta se oklenila s podvojeno ljubeznijo drug drugega ter se trudila oba, da se osrečujeta. Očetu je bila Milka nekaj biser, na katerega je ostro pazil, kateremu je izpolnil vsako željo; čutil se je sam siroto pri dvojni svoji izgubi ter cenil in častil svojo lepo hčerko preko navadne mere. Milka pa mu je vračala vso preveliko udanost in prisrč-

nost ter prenesla vso svojo ljubezen do pokojne mamice na svojega očeta. Roko v roki sta stopala vsaki dan na sprehod, živahno se pogovarjajoč, kakor da ne bi bila že leto dni skupaj. Milka je čakala navadno pred šolo očeta, odkoder sta šla največkrat v kako sladničarnico ali pa v kavarno »Pri šahu«, kjer sta »južinala«; potem sta šla ali pa sta se peljala vedno srečno in z zadovoljnim obrazom na sprehode v okolico ter se takisto najboljše volje vračala domov. — Oče in hči sta bila nekako neločljiva; bodisi v gledališču, bodisi na koncertih, v gostilnici, v kavarni, v drevoredu ali v cerkvi, skoro vedno sta bila skupaj.

Milka se je razcvetla v krepko in visokostasno krasotico. Pri osemnajstih letih je bila tako razvita, kakor bi bila že mlada, morda dvaindvajsetletna gospa. Poleg tega pa je bil njen hod odločen in živahen.

Profesor Resnik je bil nepopisno srečen in ponosen, ker je imel tako lepo in zdravo hčer. Vse ji je kupoval, kar ji je moglo storiti vsaj malo veselja, naročeval najelegantnejše toalete in najmodnejše klobuke; v sobi pokojne soproge pa ji je priredil ličen budoar, katerega je napolnil z vsem komfortom in z vsemi potrebnimi in nepotrebnimi malenkostmi, ki mikajo in radoste žensko srce.

Tako je živela Milka po materini smrti v največji ugodnosti in osipana z dokazi najnežnejše očetovske ljubezni tri leta.

(Dalje prihodnjič.)

Višnjeva pola.

Spisal A. Koder.

(Konec)

Najlepši izmed teh slavnostnih dni v Komarjevi hiši pa je bil vender mamkin god. Najmanj tri dni poprej so se vršile skrivnostne stvari v hiši. Kurnik, ki je stal sicer prazen in zapuščen pod streho, se je oživil s piškami in petelinci; orehi so se tolkli skrivaj v kuhinji, suhe vinske jagode so se čistile, in po medu je dišalo kakor med šmarnimi mašami na ajdovem polju.

In kaj še? Že nekaj dni pred tem slovešnim neredom je mignil gospod Komar skrivaj meni ter mi odbral iz nemške voščilne knjige najdaljšo pesem z naslovom: »An die Gönner!« za mamkin god.

Odsihmal sem bil jaz kar izgubljen za svoje domače prijatelje. Vsaki svobodni trenotek sem porabil in zlezel na podstrešje in deklamoval ondi — samotnim pajkom in drugemu podstrešnemu mrčesu — lepo, vzvišeno pesem „An die Gönner“, katero sem znal poslej kakor večerno molitev na pamet.

Tudi gospod Komar ni bil brez imenitnega dela v tej slovesni dobi. Otepal je pajčevine po kotih, snažil podobe v sobi, čistil vilice in nože, in pripenjal in primerjal je svoji vojaški svetinji na prazniško črno suknjo.

In prišel je težko pričakovani dan. Tisto jutro je hodila naša mamka vedno na vse zgodaj v cerkev.

To priliko je porabil gospod Komar. Sklical nas je že v mraku na noge, pogrnil z belim prtčjem mizo, postavil na njo osem skodelic in hleb belega kruha, na sredi pa v belem lončku svežih in lepo dišečih rož. Precej potem smo se postavili po vojaški za omizjem in nam na čelo gospod Komar v prazniški suknji, okrašeni s cesarskima svetinjama.

In prisopihali in prišumeli so kmalu potem naša mamka po stopnicah v svilnatem črnem krilu in vstopili, kakor da bi nič ne vedeli za današnji praznik. A poznali so dobro naše skrivnosti; kajti ustavili so se pri durih in premerili oblastno svoje udane podložnike. V tistem trenotku mi migne gospod Komar — in jaz, tedaj najbolj imenitna oseba, se približam mamki, upognem glavo ter deklamujem naučeno pesem: „An die Gönner“.

Lepa je morala biti ta pesem in baje tudi ginljiva — jaz je namreč nisem razumel niti polovice — ali že sredi deklamacije so prišle svetle solze mamki po rdečem licu, in tudi gospodu Komarju so tako migale mustače, kakor da bi se mu delalo na jok.

Hvala Bogu, da se je meni že drugič ponesrečila godovna deklamacija; kajti ravno proti koncu se ozrem nevede v resni obraz Komarjev, in v tistem trenotku mi pride najlepši konec pesmi iz spomina ter nas obvaruje brezdvomnega joka, ki bi nas bil posilil vse počez in povprek brez izjeme.

Mojo nekoliko ponesrečeno deklamacijo popravi potem še posebno Komarjevo voščilo in pa njegov poljubek na mamkino lice, katerega sicer nismo videli vse dolgo leto.

Najprijetnejše pa je bilo pozneje, ko se razvrstimo vsi za skodelami na mizi — in srebljemo čez dolgo zopet dišečo mamkino kavo, katero smo duhali sicer le od daleč za kuhinjskim oknom, kjer je zajutrkoval Komar z gospo mamko.

Tisto dopoldne se nam je dozdevalo potem najdaljše; kajti vse svoje misli in želje smo koncentrovali na današnje kosilo, po katerem je že teden poprej čivkalo in dišalo po kuhinji.

Opisovati ne moremo natančneje tega znamenitega kosila; dovolj je, če omenimo, da smo obirali mi ovsenjaški dijaki piške in petelinčke na krožnikih, in da nismo prav nič pogrešali vsakdanjega ješprenjčka s krompirjem in kislim zeljem.

Pozabiti ne smemo tudi, da je bil tisto opoldne gospod Komar dobrovoljen, da je kar šumela miza od našega smeha, ko nam je pripovedoval v novi spalni suknji poleg mamke o svojem častnem vojaškem in uradniškem življenju in njega zanimivostih.

Tudi mamka niso bili zlovoljni tedaj; kajti častljivo so počivali na Komarjevem častnem stolu, na častnem mestu pri mizi — in slišali niso, ali razumeti niso hoteli, ko se je izpozabil zapored gospod Komar v svojem pripovedovanju — ter omenil tudi svoje težko pričakovane višnjeve pole. —

Še jeden vesel dan sem užil pozneje pod Komarjevo streho, ki zasluži, da se zabeleži v spomin poznim potomcem dijakom, če morda še prebivajo pod nekdanjo streho, kjer so pletle meni boginje žale in vesele ure.

Naša gospodinja je imela namreč poleg drugih hvale vrednih lastnostij tudi velik dar pobožnosti.

Molila je mnogo z nami zjutraj, opoldne in zvečer, in zamudila ni nobene cerkvene slovesnosti in pobožnosti v vsem mestu. A vender ji ni zadostovala ta molitev pri domačih svetnikih in svetnicah; ljubila in spoštovala je osobito oddaljene hiše božje. Povrh se je obljubila in zavezala za neko dan hoda oddaljeno romarsko pot, katero je obiskovala zvesto že leta in leta.

Gospod Komar je imel celo v veliki pratiki na zidu podčrtan tisti romarski dan svoje zakonske polovice in ga je hodil bolj skrivaj gledat in občudovat že tedne in tedne poprej. Mi dijaki smo tudi natančno poznali drugi največji praznik v Komarjevi rodbini, in povpraševali smo že dolgo, seveda skrivaj, gospoda Komarja, kdaj bodemo sami gospodinjili, sami kuhali in sami obedovali poleg svojega gospodarja.

Pri takih prilikah je položil sivolasi gospod Komar prst na usta, kakor da bi bila mamkina božja pot prava državna tajnost, katere ne sme izdati zvest državljan nikjer in nikomur.

V istini pa gospod Komar ni bil vedno zanesljiv tajilec skrivnostnega božjega pota svoje žene, temveč celo rad ga je omenjal,

osobito kadar je čutil pri tem in onem izmed nas kako desetico; kajti namignil mu je, naj jo hrani za mamkin božji pot.

In mi smo razumeli Komarjev migljaj in vedeli že naprej, da pojdemo tisti dan s svojim gospodarjem na tak izprehod, ki vodi mimo znane krčme, kjer se peni najboljšo pivo in režejo najslastnejše klobase.

In ko bi nas tudi ne bili opomnili Komarjevi skrivni migljaji znamenitega praznika, lahko bi se bili prepričali po mnogih drugih nenavadnih znamenjih, da se bliža zopet velika slovesnost.

Pred tisto dobo se je oživil namreč zopet zapuščeni kurnik pod zastrešjem, in zopet je jelo dišati po medu in žafranu po kuhinji.

Zadnji dan pred slovesnim odhodom smo zasledili celo, da se peče bela, dobro omedenjena pogačica v peči, in da gledata iz jedilne shrambe dva kurja kluna, katera sta prepevala še zadnje jutro sebi zgodnji »memento mori«!

Drugo jutro smo se slovesno poslavljali od mamke romarice, ki se je težko pririla pri ozkih sobnih vratih na stopnice; kajti obložena je bila od vseh strani z razno prtljago, kakor da bode romala v daljnjo Indijo k svetemu Tomažu, a ne na bližnje Gorenjsko.

»Pa dobro gospodinjite doma in moliti ne pozabite!« je klicala še globoko doli v veži gospa mamka nam na podstrešju, ki smo žalostno gledali za medeno pogačico in za ocvrtimi piškami, shranjenimi globoko v njeni — prtljagi; bili smo prepričani, da ne vidimo poslednjih nikdar več — da jih vzame spokorna božja pot.

Pot si je obrisal gospod Komar, vedeli nismo ali vroč, ali neprijeten mrzel pot, ko so zaškripale težke vežne duri za njegovo zakonsko polovico, in segel je menda za tolažbo po dolgocevnih pipi na steni.

»Danes sem jaz vaš gospodar,« je dejal potem nam, zbranim okrog njega in si mislil morda še za pritiklino: »Žalibog samo jeden dan, samo jeden v vsem dolgem letu.«

Vedeli smo ceniti vsi brez izjeme nenavadno in neomejeno čast in oblast svojega gospodarja in poznali, da nam podeli ona za nekaj ur zlato svobodo, katera je vzdihovala sicer vse dolgo leto pod absolutnim žezlom naše mamke. Če je zamudil kdaj kateri izmed nas Komarjevih dijakov šolo, se je to moglo zgoditi le na dan božjega pota naše gospodinje; kajti kar ločiti se nismo mogli tedaj od gospoda Komarja, ki si je izprosil takrat redno uradni odpust iz »rodbinskih vzrokov«. Imeli smo takoj potem namreč javno in precej viharo sejo zaradi opoldanskega kosila z gospodom Komarjem; določiti se je

moral namreč še pred šolo »menu« za kosilo. Marsikdo bi sodil, da nam poslednji ni delal mnogo preglavice, ker smo otepali sicer vse leto le ješprenjček in zopet ješprenjček s krompirčkom in brez krompirja, a motil bi se bil.

Tisto jutro smo čutili vsi brez izjeme toliko upornega duha v sebi, da smo kričali: »Ješprenjčka danes ne za nobeno ceno!«

Tudi gospod Komar je uvaževal naš javni in silni protest in se zjedinił z nami — za ocvirkove ajdove žgance.

Kar sline so se nam potem cedile v šoli po slastnem kosilu, ki nas čaka, in tako točno se nismo vrnili nikdar iz šole domov, kot tedaj.

Saj nas je pa tudi čakalo še precej opravila pred kosilom. Pomagati smo morali vsi brez izjeme gospodu Komarju pri kuhi.

Jeden je cepil polena, drugi pihal ogenj, tretji je tekel po zabelo, da bodo kar plavali naši ljubljenci v luži, četrti je pogrinjal mizo z belim prtom, peti je dirjal gospodu Komarju po tobak za pipo in šesti po dva bokala dolenjca v krčmo, kjer je plesal medved nad vrati.

Precej pozno je že bilo, ko zasedemo danes slovesno opravljeno omizje in pritrkujemo z žlicami leskečim ocvirkanim žgancem celi ciklus himen in od, lepših od tistih Horacijevih na falernca v zadnjem kotu kleti.

In po kosilu nismo vedeli, ali je bilo že pozno; kajti nekdo je bil ustavil leseno uro na steni, ali pa se je ustavila sama, želeč nam redkih brezskrbnih ur, varnih pred učitelji v šoli — pričela se je prava ljudska veselica v naši podstrešni sobi.

In med nami je sedel kakor pastir med ovčicami gospod Komar, v desni je pogosto vrtel kupico zlatega dolenjca, z levico je pa vladal pipo, ki mu je več potov odpovedala služnost. Zameriti mu ni bilo, če se je zavedal v teh srečnih urah gospod Komar svojega vzvišenega uradniškega stanu in svojih nekdanjih in sedanjih ne malih častij. Zatrjeval nam je zapored, da zdaj še ne vemo in niti razumeti ne moremo, kaj je pravi cesarski uradnik, ki služi toliko gotovega denarja na leto v človeški družbi, in kako lepo življenje živi oni, kateremu se posreči takova čast.

Nekoliko pozneje pa je izpremenil gospod Komar zopet svoje idealne nazore o uradništvu. Vino je pil in zabavljati je pričel, da je nehvaležnost sveta plača za prave zasluge in za mnogoletni trud. Skrivaj nam je zaupal potem, koliko visokih latinskih šol je dovršil on nekdanj, in kako častno je služil pri vojakih, pa da so mu kar vsilili pozneje sedanjo cesarsko službo; akoravno je bil on ustvarjen za vojaka, da bi bil pri vojakih že davnaj major ali še kaj več, ko bi

ga ne bili tako silno potrebovali pri cesarski sodnji, kjer so mu pa storili veliko krivico, da so ga pustili dvajset let v jednem plačilnem razredu i. t. d. Zašepetal nam je posled celo na uho, kako da se rahljata že dolgo s svojim uradnim predstojnikom in sicer le zaradi tega, ker mu noče opravljati on najbolj težavnega posla in voditi najbolj zapletenih pravn.

»Pa udal se mi bo ta pelinovec svetniški, in plesal bo po moji piščali,« je pritrdil naposled oblastno gospod Komar in izpil za pričo, da je resnica, kar govori, polno kupo vina.

Vino pa je razvezavalo bolj in bolj njegov zaupljivi jezik. Zatrjeval nam je naposled celo, kako bi preskrbel on, ako bi ne bil predober in miroljuben človek, ki ne želi nikomur žalega, svojemu predstojniku »višnjevo polo« in kako bi ga še drugače lahko stiskal in pestil, če bi hotel. Poslušali smo čudeč se svojega navdušenega gospodarja, in neki sveti strah nas je pretresal, ko smo čuli o njegovih vednostih in časteh, ki bi utegnile prekositi celo prečislani naslov in čast naših gospodov učiteljev, katere smo imeli sicer za najbolj imenitne in učene gospode pod solncem.

Tudi glede nehvaležnosti sveta smo pritrдили svojemu gospodu; kajti mi že zdavnaj prej nismo mogli umeti, da mora nositi tako visok uradnik, kakor je bil gospod Komar, uradna pisma po mestu, zapisovati naslove na pisma i. t. d. In kaj še! Naš tovariš, katerega so poslali mamka neko popoldne s piskrčkom kave h gospodu v pisarnico, je trdil celo, da je videl pometati gospodarja pisarnice. Le to je moral sicer pozneje utajiti prisiljen, ker tako so ukazali gospa mamka; nam je pa še pogosteje pravil, da je bila resnica, kar je govoril. —

Lepo je bilo tisto dopoldne, a še lepše popoldne, in morda najlepši bi bil večer, ako bi ga ne bilo uničilo čudno naključje tako nenadoma.

Bili smo ravno najboljše volje, in gospod Komar je trdil že v tretje, kako bode pestil svojega predstojnika, če mu stori le najmanjšo krivico, ko se odpro nenadoma duri, in za njimi se prikaže, kakor mavrica na jasnem nebu — častitljiva oseba gospe mamke. Kakor da bi bilo tresčilo v našo podstrešno sobo, takov vtisek je napravila na nas ali vsaj na gospoda Komarja nepričakovana vrnitev njegove zakonske polovice; kajti mi smo se splazili drug za drugim izza mize na svoje kovčge; naš prepogumni gospod pa, ki je ravno grozil svojemu predstojniku s strašnim maščevanjem, je zlezal kar v dve gubi na stolu in tiščal pest v čeljusti, kakor da bi ga nepopisno zob bolel.

Govorili niso gospa mamka nič in niti pogledali niso svojega sključenega soproga, le steklenice in kupe so glasno prešteli na mizi in zaječali: »Tako, lepo je to!« — »Korenina, korenina, zobna korenina!« je vzdihoval potem gospod Komar na stolu in tiščal namizni prt na lice.

»Palica je boljša za take gnile korenine, kakor vino, kosti stare!« je odgovorila naposled razdražena mamka in silovito zaprla vrata stranske sobe za seboj.

Tisti večer dolgo nismo zatisnili očesa. Sloneli smo pri durih stranske sobe in posluške smo otepali.

Saj pa tudi ni bilo drugače mogoče.

Kdo bi bil spal in počival, ko so se v stranski sobi kresale strele, ko je grmel in bila toča po nedolžni in plešasti glavi našega soseda? Takova nevihta je divjala tisti večer in tisto noč po podstrešnem stanovanju Jurja Komarja, in med gromom in treskom so se čule pogosto strašne besede: »Višnjeva pola, višnjeva pola!«

»Kje imaš višnjevo polo, o kateri si vedno govoril, dokler je nisi imel, zdaj pa molčiš, ko so ti jo napisali?« je kričala neprenehoma razjarjena mamka. In ko se je gospod Komar izgovarjal, da je nima — nima, je jela padati zopet toča v podobi ne ravno nežnih ženskih pestij — po zaslužnem in častnem Komarjevem životu.

»Kaj — ti nimaš višnjeve pole?« je nadaljevala žena potem. »Obljubila sem se bila na božjo pot in dajala sem vbogajme, da je ne bi dobil, dokler živim jaz — in zdaj zvem ravno na božjem potu, da jo že imaš, in da jo skrivaš, kakor da ne bi bila jaz tvoja žena in ti ne bi bila izprosila cesarskega kruha jaz, samo jaz.«

Tako je rohnela mamka in pripovedovala potem, kako je zvedela o moževi višnjevi poli, in pa da ji kar živeti ni več v bodoče, ko bode tičal ves ljubi dan pri ognju in piskrčke gledal in kavna zrna prešteval.

Na tak način je storila nesrečna višnjeva pola žalosten in viharen konec najlepšemu našemu dijaškemu dnevu v Komarjevi družbi.

Šele v pozno noč smo pospali potem in sanjali vso noč o velikanskih višnjevih polah nad Komarjevo glavo. Ali se je sanjalo tudi njemu kaj tisto noč, tega nismo zvedeli.

Drugo jutro smo molče otepavali vsaki svoj ovsenjak za zajutrek — Komarja ni bilo na ogled, in gospa mamka so imeli vsa znamenja zadnje noči na obrazu. Šele pozneje smo zvedeli od mamke, da je odšel Komar danes zgodaj v cesarski urad, ker ima silo važnih in imenitnih opravil.

Tudi opoldne smo kosili brez Komarja; kajti ni se vrnil iz pi-sarnice, kakor je bila sicer navada.

Po jedi potegne gospa mamka semtertja z dlanjo po zaspanih očeh, potem pa jame stikati po omari, kjer je imel njen mož hranjene knjige in druge dragocenosti. Že v prvem predalu najde nekaj posebnega; kajti nenadoma pokliče mene, o katerem je vedela, da znam za silo nemščino, in pravi: »Poglej, kaj se bere v tem zavitku s cesarskim orlom v zaglavju in na zadnji strani!

Počasno in spoštljivo razganem pisanje, pokašljam nekaj potov in zardim v lice, kajti zono čutim na hrbtu pred učenim nemškim pisanjem; potem čitam s tresočim se glasom: »An den k. k. Gerichtsdienner Georg Kopriva. Ueber Ihr Ansuchen werden Sie zufolge . . . in den bleibenden Ruhestand mit jährlichen 210 Gulden übernommen.« i. t. d.

Dalje mi ni pustila čitati gospa mamka.

»Višnjeva pola, višnjeva pola!« je vzdihnila globoko, mi iztrgala pisanje iz rok in pristavila:

»Čakaj me — pokažem ti — kaj se pravi voditi za nos pošteno svojo ženo in lenobo pasti brez dela!«

Strmeli smo dijaki in gledali čudeč se za belim popirjem v mamkinih rokah, kajti vedeli nismo, da se piše višnjeva pola na bel popir, in da provzroči tako pisanje toliko groma in gorja v miroljubni in srečni rodbini.

Mnogo let je potem minilo. Gospod Komar se je že zdavnaj vrnil k svoji mamki v podstrešno stanovanje in tudi svojemu uradnemu predstojniku je že zdavnaj odpustil, da mu je napisal višnjevo polo »na njegovo prošnjo«. Poslednje je bilo namreč strašna laž. Nasprotno, gospod Komar je v svojih odkritosrčnih urah pogosto trdil, da ga je spravil njegov predstojnik le zaradi tega na višnjevo polo, ker mu je bil preučen in preveč premeten — in ker je ugovarjal semtertja njegovim ukazom, ki so bili brez nog in glave.

Bodisi, kakor hoče, istina je, da je plača nehvaležnost sveta, in da jo je tudi gospod Komar skusil, in da bi se bil takoj privadil svoji višnjevi poli, ko bi se bili le mamka mogli sprijazniti z njo.

To pa se dolgo ni zgodilo; to smo bridko čutili tudi mi Komarjevi dijaki, ki smo praznovali odslej samo še jeden dan v letu, namreč mamkin god; o Komarjevem godu pa je pel le ješprenjček s krompirjem, zasoljen z »višnjevo polo,« o kateri so govorili ravno tisti dan najraje gospa mamka.

Toda tudi to, kakor še marsikaj drugega je trpel radovoljno in spokorno gospod Komar; kajti trdil je še vedno, kako časten in lep je uradniški stan, da so vsi njegovi prizori obrobjeni z zlatom in upom — in upom — in da je le zadnji komično-tragičen, ki se zove: višnjeva pola.

Odgovor na Oblakovo oceno o I. zvezku „Zgodovine slovenskega slovstva“.

Spisuje dr. K. Glaser.

Drage volje priznavam blagohotni način, kako je g. dr. Oblak ocenil to delo, oziraje se na razmere, v katerih živi slovenski pisatelj v trgovinskem ozračju, kjer ni niti knjižnic, niti mož, s katerimi bi se mogel pisatelj razgovarjati o svojem predmetu.

Vender se mi zdi potrebno podati nekaj pojasnil. Rekel je g. Oblak (Ljublj. Zv. 237): »Bijografski podatki se seveda ne morejo in ne smejo iz književne zgodovine odstraniti, toda res je pa tudi, da so jako različne vrednosti, in slovstveni zgodovinar naj skrbi za to, da se važnejši, ki razjasnjujejo ves razvitek pisateljev, ne izgube v šari malenkostnih dat. . . . Takim pisateljem, kakor so n. pr. Tauffrer, Hasl in mnogo drugih neznatnih pisateljev iz XVIII. stol., ni bilo treba odmeriti posebnih odstavkov. Pogrešamo krepke samostalnosti pri izboru in uporabi velikega gradiva.«

Gospodje ocenjevatelji v odboru »Matice Slovenske« mi gotovo pri-
trde, da sem bil pisatelje po važnosti ločil v tri vrste; besedilo o najvaž-
nejših bi se bilo tiskalo z navadnim tiskom, manj važni z malim tiskom
(petit), še manj važni so bili omenjeni pod črto. To je bilo tudi označeno
po črtah ob strani. Da se daljši doslovni vzgledi iz predgovorov in
doslovni odlomki pesmic tiskajo z manjšim tiskom radi preglednosti,
sem mislil, da se razume samo po sebi; torej tega nisem označil posebej.
Tiskali pa so se, n. pr. na str. 95., 97., 99.—100. in 112. z enakimi
črkami, kakor drugo besedilo. Ker pa ni kazalo predrugačiti stavka
cele pole, so se potem radi dosledne tehnike, veliko tiskali tudi
tisti oddelki, katerim je bila odmenjena mala oblika, in radi daljnje doslednosti
so se nad črto pomaknili nekateri pisatelji, ki so bili prej postavljeni v »kot«.

Oddaljenost mojega bivališča od kraja, kjer se je tiskala knjiga,
je povzročila nedostatno sporazumljenje, katerega ni kriva ni tis-
karnica, ni jaz. Posebno pri znanstveni kujigi, kjer je treba raznega tiska
radi razne važnosti vsebine, je velike važnosti to, da bi pisatelj živel v kraju,
kjer je tiskarnica.

Dalje so mi med tiskom dohajali tiskani in netiskani viri; med tiskom
sem se slučajno doznal važnih novejših Elzejevih razprav o slovenskih
katekizmi in slovenskih postilah.

Tudi tako vtikanje novega gradiva med tiskom je preprečilo prvotni
načrt; rad javno priznavam potrpežljivost tiskarnice. Ta prvi zvezek je ko-

likor toliko enak Kopitarjevi slovnici iz 1808. l., kar se tiče dokončavanja in natiskavanja.

Izpodtika se g. dr. Oblak nad stavkom: »Narodna poezija slovenska, v pravem pomenu besede »odkrita« omikanemu svetu šele v tem stoletju, je dala poleg iznajdeb naprej hitečemu evropskemu duhu novi pravec.« ter pravi: »Nasprotno!« Tu je med nama samo nesporazumljenje.

To priznavam tudi jaz, da so Nemci in pred njimi poprej Angleži naglaševali važnost narodnega pesništva, in da so pot nadelavali in gladili, da so se na to stroko začeli ozirati tudi drugod in izkopavali ta zaklad, ki je ležal v nepokvarjenem prostem narodu. Kar se pa tiče vsebine in notranje vrednosti, etične veljave, moralnega in nepokvarjenega duha, v tem smislu slovanskim narodnim pesnim v Evropi ni para. To priznava sam J. Grimm. V velikem dunajskem dnevniku je neki podlistkar lani maloruske narodne pesmi povzdignil še nad srbske. Iz te slovanske poezije veje proti zahodu svež duh, ki oživlja omikano evropsko društvo. Naravno pa je, da se ta novi duh javlja bolj v glasovih, kakor v besedah pesmij.

Pa saj je že besedilo ali vsebina sama tudi v novejši dobi napotila Moritza Carrierja do izjave: »Der Grundton der slavischen Lieder ist melancholisch, jungfräulich zart, ein sinnender Ernst, eine sentimentale Wehmuth; doch fehlt es auch nicht an frischen kecken Erfindungen naiver Sinnlichkeit, und die Jugendkraft ergießt sich in jovialer Frische; indess bleiben Unverschämtheit und Gemeinheit ferne, sammt jener Mischung tugendhafter und lasterhafter Gefühle, die immer das Zeichen der gleichmässig entarteten Sitte und Kunst ist.«

V tem obziru se nemška narodna pesem z našimi ne more meriti; mogla se je morda meriti v prejšnjih stoletjih, ko je narod živel v bolj primitivnih razmerah.

Ko je Slavjansky na Dunaju nastopil prvokrat s svojim zborom, je Hanslick, priznani prvi muzikalni kritik sedanje dobe, izrekel sodbo, da so ti glasovi oživljajoč vrec v navadni koncertni enoličnosti. Češki skladatelji si osvajajo, porabivši narodne motive, omikani svet. Češki glasbeniki Smetana, Dvořak, Fibich so se učili pri Nemcih, a so z narodno godbo muzikalnemu svetu odkrili slovanske zaklade. Popolna novost v muzikalnem svetu pa je Fibichova muzika v melodrami k Vrhlickega trilogiji: »Hi podamija«. V tem smislu razumem ta novi pravec, ki ga podajajo Slovani omikanemu svetu na podlagi svoje narave. Da vplivata ugodno tudi javno življenje in politični razvitek na razvitek slovstva, tega sicer nisem povedal v tistem navedenem stavku, napisal sem pa vsaki dobi kratek pregled politične zgodovine; to se bo pokazalo osobito v Vodnikovi dobi in najbolj pa v ustavni dobi od 1860. l. dalje. Ustavna doba je razvezala

latentne narodne moči v Čelih in Slovencih, ko so si smeli snovati društva in gojiti narodnost.

Da imamo uprav mi Slovenci v slavistiki toliko odličnih zastopnikov, n. pr. Kopitarja, Miklošiča i. t. d., je po mojem mnenju posledica tega, ker so Slovenci pri svoji nadarjenosti in marljivosti v tako ozki dotiki z znanstvenim delovanjem naroda »mislece v«, dočim so bolj oddaljeni Poljaki, Rusi, Srbi in Bolgari.

Daljnji zvezki brez dvoma dokažejo, da sem, ali da skušam biti po polnoma objektivni v tem obziru; skušam se obvarovati tistega šovinizma, ki prezira sosede.

(Konec prihodajč.)

L I S T E K.

Izbrane pesmi Funtkove. Gabrščekova »Slovenska knjižnica« v Gorici je izdala ravnokar ličen, 160 str. obsezajoč zvezek izbranih pesmij čitateljem »Zvonovic« dobro znanega pisatelja A. Funtka. Ne nameravamo pisati temeljite ocene o tej najnovejši pesniški zbirki slovenski, saj so pesmi, zbrane v njej, izvzemi 13 številke bile natisnjene že po raznih listih naših, večinoma ravno v »Zvonu«, a čitatelji naši so si naredili o Funtkovi muzi vobče že gotovo svojo sodbo. Funtek je liriki, in lirskega značaja so vse pesmi v knjižici, pred nami ležeči. S Funtkove lire nam sicer ne odmevajo akordi raznih »prokletih vprašanj«, ki pretresajo današnji svet, strun lire njegove ne razburja vroča srčna strast — muza našega pesnika je pretežno mirnega in mehkega, dasi refleksivnega značaja, podobna nekoliko žanru Cimpermanovemu. Motive jemlje Funtek iz ožjega življenja srca človeškega, in marsikatera taka lirska slika njegova je res nežna in ljubka. (Prim.: »Poročenca«, »Bolnik«, »Bolnici«, »Zaprto srce«, »Igrača« i. dr.). Na širje polje stopa pesnik v nekaterih drugih (»Duh življenja«), zlasti v rodoljubnih snoveh (»Mejniki«, »Pravica«). Srečo ima Funtek v nekaterih pesmih prigodnicah. »Kantata ob odkritju Vodnikovega spomenika« je biser te vrste. Takisto je umetniško lep prolog ob otvoritvi novega gledališča v Ljubljani. Prizora iz realnega življenja »Pred nastopom« bi se menda sam Stritar ne sramoval. Tudi »Pesem o pesmi« dela našemu avtorju čast. V nekaterih drugih pesmih pa je smisel bodi si v celoti, bodi si v posameznih kiticah in verzih precej nejasen. — Jezik ima Funtek popolnoma v svoji oblasti, dasi nam se skoro vidi, da se ga je učil pač bolj iz knjig, nego-li med narodom. Poleg bratov Cimpermanov je menda Funtek doslej jedini pesnik slovenski, ki ni vzrasel iz prostega naroda. Še pred petdesetimi leti to nikakor ne bi bilo možno. Imenovani trije pesniki so prvi, katerih poezija ne kaže nobenega posebnega dijalektnega kolorita in so prvi naši — knjižni pesniki; kajti celo Stritarjeva muza zaudarja poleg vse svoje univerzalnosti in splošnosti še vedno dovolj čutno po duhu onega slovenskega kraja, v katerem se je rodil. — Pesniška tehnika Funtkova priča, da se je veliko učil; verzifikacija mu ne dela težav. Vsaki poznavatelj naše poezije pa ve, da je bil Funtku v poetični dikciji že iz začetka vzor in mojster — Gregorčič, katerega marsikdaj, morebiti že nezavedoma, nekoliko preveč posnema. Temu učitelju svojemu je zložil ob petdesetletnici njegovi v nalašč,

a prav srečno imitiranem slogu kaj lepo pesem, ki je ob enem pesniška karakteristika in nekaj pregled Gregorčičeve muze same.

Čprav Funtkove pesmi ne vplivajo z elementarno silo na srce naše, čeprav ne odpirajo pred domiselnostjo čitateljevo novih in širokih perspektiv, vendar smo prepričani, da bodo našle te pesmi dosti hvaležnih čitateljev — zlasti med našim rodoljubnim, rahločutnim ženstvom. Posebej pa je še učiteljski stan slovenski po pravici lahko ponosen, da šteje v sredi svoji dva pesnika: Freuensfelda in Funtka.

In ker je vrhu tega čisti dohodek Funtkovih pesmij namenjen Ljubljani, želimo, da se čedna knjižica kar najhitreje razpeča.

Knjižnice za mladino nam je to pot na kratko oceniti dva snopiča: četrti, ki nam je bil za zadnjo številko došel prekesno, in pa peti snopič. — Četrti snopič pod naslovom »Dragoljubci« obsega »zbirko pripovedek, pravljic, basnij, smešnic itd.«, ki jih je »iz raznih jezikov zbral in priredil Podravski«. Uverjeni smo, da jih bode mladina z veseljem in s pridom čitala. Samo »Zlata zrna« se nam zde precej neprebavna za mladinsko dobo, kateri so namenjena; njim kakor tudi smešnicam, ki so deloma neslane, odmenjeni prostor bi se bil lahko drugače porabil. Viri, iz katerih je g. Podravski zajemal, so le pri nekaterih pravljicah itd. naznanjeni; želeli bi, da bi bil to povsod storil. — Drobne povesti (6), prevedene nekaj (3) iz češčine, nekaj (3) iz nemščine so vsebina tudi petemu snopiču. Dasi brez posebne vrednosti, se čitajo vendar še dokaj prijetno; nadejamo se, da bodo mladini prijale. Najmedlejša se nam vidi »Babičina povest«, a najzanimivejša brez dvombe »Nekdanja jezerska naselbina pri Ljubljani«, v kateri popisuje prav zanimivo na podlagi istinitega izleta nekih Čehov Klement Čermak (iz češkega prevel S. G. ml.) stavbe na koleh pri Igu. Glavno besedo ima kot strokovnjaški mentor znani preparator deželne muzeja g. Šulc; ta se bode pač sam čudil, ako zve, da je postal menda »nolens volens«, vsekakor pa vzpričo svojih zaslug, glavna oseba v neki češki povesti.

Glede jezika, ki je videti v obeh zvezkih dokaj jednovit in se še dosti gladko čita, nimamo mnogo očitati (n. pr. »rmenih«, »dete je ozdravilo«, »bile ste poslani dve stotniji«). Pač pa glede besedosledja vnovič opozorjemo izdajatelje »Knjižnice za mladino« na letošnjega »Cvetja« 4. številko. Sploh priporočamo njim in vsem pisateljem v temeljito proučevanje platnice tega cenega mesečnika (70 kr. za celo leto), ki je tudi v zadnji (6.) številki zopet priobčil prav zanimive jezikovne reči, razpravljajoč o jeziku v zadnjih »Polmladnih Glasih«.

Tiskovnih pogreškov sta oba snopiča precej prosta.

Zbornika »Mittheilungen des Musealvereines für Krain« (redigiert von Anton Kaspret) je izšel letošnjega (VIII.) letnika 1. sešitek s tem-le obsegom: Vom Vereinsausschuss; Schloss und Herrschaft Lueg, von S. Rutar; Aus dem Tagebuche eines krainischen Edelmannes (1606 bis 1608), von A. Kaspret. — Kleinere Mittheilungen: J. G. Fellingens Würdigung des krainischen Volkscharakters und Wertschätzung der slovenischen Sprache und Dichtung von A. Pucsko; Marktprivilegien von Planina-Alben, von S. Rutar; Alterthümliche Funde, von S. Rutar. — Literaturbericht: Die deutsche Sprachinsel Gottschee, von Dr. A. Hauffen, Graz, 1895. Von A. K. — Literatur über Krain.

Že goli naslovi so nam porok, kako zanimive snovi se tu razpravljajo; da se pa tudi zanimivo in temeljito razpravljajo, za to nam jamčijo imeina pisateljev, strokovnjakov na glasu. Samo temu se bode marsikdo čudil z nami vred, da domačo stvarino skoro zgolj domačini obdelujejo — nemški. Toda če pomislimo, da vis. naučno min. in sl. kranjska hranilnica in takisto sl. dež. odbor daje svoje prispevke muzejskemu društvu le

s tem pogojem, da izdaje poleg »Izvestij« tudi nemške »Mittheilungen«, tedaj drage volje požremo očitke, ki so nam bili že na ustnicah.

Zore, glasila slovenskega katoliškega dijaštva, nam je došel II. zvezek. Iz obsega je razvidno, da se naša mladina poleg poezije bavi zlasti rada z abstraktnimi težkimi filozofskimi in socialnimi vprašanji (»O modernih sofizmih«; »Vpliv liberalnih idej na razvoj socialne demokracije«) — s kolikim uspehom, o tem bomo morda pozneje izrekli svojo sodbo.

Slovensko-nemškega slovarja Wolfovega je izšel dvajseti sešitek, obsegajoč besedišče od šesterorodb — tvržukati.

Slovenska citrarska šola. Že naznanjenega »Poduka v igranju na citrahe«, sestavljenega od *Frana Sal. Koželjskega*, je izšel 1. zvezek v založbi L. Schwentnerjeve knjigarnice v Brežicah (cena 1 gl. 50 kr.). Ker se dovrši delo šele s četrtem zvezkom, ni moči presoditi že danes uravnave tvarine; pridržujemo si tako oceno za poznejši čas.

Kaže pa že prvi zvezek, da bode »Poduk« v veselje vsakemu citrarju. Razlaga teoretičnih pojmov in navod o igri sta točna, zato tudi jasna in lahko umljiva. Dokaj pojmov, izrazov in glasbenih znamenj podaje Koželjski učencu kar mimogrede v opombah in dostavkih k dotičnim vajam. Pritoževal se pač ne bode nihče, da je pouk preobložen s suhoparnimi navodili. Glasbena tvarina je vabljava in se naslanja z večine na slovenske narodne napeve. V početku zvezka se nahajajoči narisek instrumenta z nazornim poimenovanjem posameznih strun in različnim razpredeljenjem strunskih skupin je neobhoden pripomoček vsakomur, kdor se hoče seznaniti s prijaznim glasbilom, kateremu je posvetila podjetna tvrdka Schwentnerjeva že marsikak zvezek po njej izdanih muzikalij. Slovensko citrarsko šolo priporočamo z veseljem kot učni navod, ki bode vsakomur zadostoval; želimo mu obilo zasluženega uspeha.

—oe—

Dalmatinova »BIBLIA« v drja. Glaserja »Zgodovini slov. slovstva.« — Najiminentnejša knjiga, kar jih je izšlo v našem jeziku v onem obširnem časovnem okviru, ki ga objema 1. del najnovejše slovenske slovstvene povestnice, je brez dvoma Dalmatinov prevod sv. pisma. Kdor se je le jedenkrat ozrl v to neizčrpno zakladnico slov. jezika, bode vsekdar s spoštovanjem imenoval onega, ki nam je zapustil tako dragocen spomenik svojega truda. V drja. Glaserja knjigi pa Dalmatinova »BIBLIA« ni tako temeljito in tako točno opisana, kakor bi se spodobilo z ozirom na nje veliko imenitnost. Že naslov je zabeležen precej površno. Glasiti bi se imel tako-le: ¹⁾

BIBLIA, | TV JE, VSE SVE. | TV PISMV, STARIGA | inu Noviga Testamenta, Slo | venfki, tolmazhena, skusi | IVRIA DALMATINA. | Bibel | das ist die gan | te heilige Schrift | Windisch. | (Tri peresca.) Gedrukt in der Churfürstlichen | Sächsischen Stadt Wittenberg, | durch Hans Krafft's Erben. | (Cria.) ANNO M. D. L XXXIII — Ta naslov oklepa zgoraj in na obeh straneh pet lesorezanih slik iz sv. pisma starega zakona; spodaj v bogato nakičenem obodu pa tiči latinski navedek: Jesa. 8. | Ad LEGEM magis et ad | TESTIMONIVM. Quod si | non dixerint iuxta verbum | hoc: non erit eis matutina | lux V vrhnjem delu spodnjega oboda je med okraski vrezana z gotskimi črkami beseda: Wittenberg — na levi strani doli niže takisto: „Anno Dni“ — na desni pa letnica: 15.84.

Za letnico 1584 in za obliko — 4 — je navedeno v Glaserjevi »Zgodovini slov. slovstva« číslu 742, pa ni povedano, ali pomenja to číslu strani ali liste. V Dalmatinovi BIBLI so paginovani listi, in teh je z nepaginovanim nemškim uvodom, s predgovori in s tremi registri vred 758.

¹⁾ Kar je stavljeno razprto, je rdeče natisnjeno.

Dr. Glaser piše: »Prevod se začelja z nemškim oglasom na stanove in vse kristjane . . . na Kranjskem na štirih straneh.« Ta uvod, o katerega vsebini nam pisatelj ničesar ne pove, je natisnjen na štirih listih ter je namenjen ne le stanovom in vsem kristjanom . . . na Kranjskem, nego plemeniti gospodi, meščanom in vsem blagim kristjanom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, v Slovenski Krajini, v Metliki v Istri in na Krasu i. t. d. („Den wolgebörnen, Edlen, Gestren | gen, Ehrnueßten, Fürsichtigen, Ehrjamen vnd weyßen | Herrn, Grauen, Freyherrn, Rittersn, denen vom Adel, Bürgern | vnd allen Gottseligen Christen in Fürstenthumen, Steyr, Kernten, vnd | Creitt, sampt den Incorporirten Herrschafftē Windischer March, Metling | Nstereich, vnd Carß, etc. gezeiffen“). Dalmatin poklanja svoje delo ne samo Kranjcem, nego vsem Slovincem, kar nam svedoči tudi voščilo, stoječe vrh naslednjega GMAIN PREDGVVOR-a¹⁾ Milost Boga Ozmeta, pravu sponzanje inu vero v Jesufa | Cristufa, njegoviga lubiga Synu, nashiga ediniga isvelizharja, fkusi | dar inu muzh S. Duha, bodi vsem Slovenom, | Amen.

GMAIN PREDGVVOR | ZHES VSO SVETO BIBLIO ne šteje, kakor trdi dr. Glaser, 20 strani, nego 20 listov ter se izza dobra dva lista obsežnega uvoda deli na 18 poglavij, ki razlagajo v kratkih potezih nauk o krščanski veri po Lutrovih nazorih. Potem je dobre pol strani obsežno: SAMERKANIE ENIH POTREB | nih shukou, na katere imajo merkati, ty, kateri bodo | leto slovenko Biblio brali. — Pri nastopnem PREDGVVOR-u ZHES | STARI TESTAMENT so izostale v drja. Glaserja knjigi važne črke: D. M. L. (Domini (Doctoris?) Martini Lutheri). — Med ta predgovor in med prevod sv. pisma starega zakona je vdel Dalmatin: REGISTER ZHES VSO BI | BLIO VSEH IMENITISHIH IMEN, | inu potrebnih navukou inu rizhy — na 18 listih (ne na 18 straneh).

Dalmatinovo sv. pismo je razdeljeno na tri posebej paginovane knjige: 1. knjiga z gori navedenim skupnim naslovom obsega sv. pismo starega zakona do visoke pesmi incl. na 334 listih (ne straneh, kakor poroča dr. Glaser). 2. knjiga: preroki s tobožnjimi apokrifi starega zakona z novim naslovnim listom: SVETI | PREROKI, | V' SLOVENSKI | Iesik tolmazheni, | SKVSI | IVRIA DALMATINA — (rozeta) — Act orum X. | Jesufu Christufu prizhovanje dajo vfi Preroki, de | fkusi njegovu Ime, imajo vfi odpufzhanje grehou pre | jeti, kateri v' njega verujo. | WITEBERGÆ | Anno M. D. LXXXIII. Okrog naslova je venec, sestavljen iz štirih staro- in novoza-konskih podob. V oglih so znani znaki štirih evangelistov. To knjigo začelja PREDGVVOR ZHES | VSE PREROKE (6 str.) Tudi posamični preroki in apokrifi so opremljeni s svojimi »predgovori«, ki so razen treh vsi zaznamovani z znakom: D. M. L. Najobširnejši »predgovor« ima Danijel (20 str.). Preroki obsegajo 210 listov, ne pa toliko strani, kakor navaja dr. Glaser. Na 200. listu stoji spodaj zapisano: VSEH BVQVI STARIGA | Testamenta konèz. | Samimu GOSPV DV Bogu bodi vfa zhaft inu hvala, sdaj tår vekoma, | sa tako dobruto, dana, Amen. 3. knjiga: novi zakon ima zopet svoj naslovni list, česar dr. Glaser ne omenja. Slove pa tako-le: NOVI TE | STAMENT: TV IE, | tñ Svetih Evangelistou inu | Apostolou, Buqi inu | Lyftuvi: Slovenski, | SKVSI | IVRIA DALMATINA | — (rozeta) — JESA: LII. | Koku fo na Gorrah lubesnive noge, tñ poflanih, kate | ri myr osnanujo: od dobriga predigujo, isvelizhanje osna | nujo, kateri pravio k' Zionu: Tvoj Bug je Krajl. | WITEBERGÆ, | Excudabant hæredes Johannis Cratonis. | — ANNO M. D. LXXXIII. Lesorezni venec okrog naslova je isti, kakor pri 2. knjigi. Za naslovnim listom je: PREDGVVOR ZHES | NOVI TESTAMENT. | D. M. L. (2 str.). Potem so naštete: BVQVE NOVIGA

¹⁾ Predgovor je pri Dalmatinu ženskega spola.

TE. | STAMENTA — 17 jih je. Nato se začena: EVANGELI SKVSI | S. »Matheusha sapiffan Tudi v novem zakonu je mnogo knjig s predgovori. »Novi zakon obsega 150 strani,« trdi dr. Glaser, a tudi to je pomota, kajti Dalmatinov »Novi Testament« broji 150 listov in jedno stran. Za registrom nedeljskih in prazniških evangelijev (NB. in listov) pravi dr. Glaser, da se nahaja »dodatek nekaterih besed iz drugih narečij.« Prav za prav pa je ta jezikoslovno jako zanimivi »dodatek«: »REGISTER | Nekaterih besed, katere, Crajnfki, Corofhki, Slovénfki ali Besjzh | ki, Hervázki, Dalmatinfki, Istrianfki, ali Crafhki, | fe drugazhi govore. | — Ta slovarček (13 str.) našteva razna sinonima v azbučnem redu v štirih vzporednih postatih. 1. postat ima naslov: Crajnfki, 2. p.: Corófhki, 3. p.: Slovénfki ali Besjzhki, 4. p.: Harvazki, Dalmatinfki, Istrianfki, Crafhki, Potem je: »KONEZ« in pod njim opomnja: Wittenberg | Gedruft, Durfj Hans Krafftš Erben, | Im Jar 1584. Tudi to bi bilo treba opomniti vestnemu bibliografu, kako razreja Dalmatin svetopisemski tekst. Kapitulov ne deli v vrstice, nego označuje daljše odstavke na notranjem robu strani z majuskuli A. B. . . Vrh vsake strani je naslov dotične knjige, toda tako, da se dopolnjujeta naslova leve in desne strani, vrh leve stoji n. pr.: EZEKIEL, vrh desne pa: PREROK; vrh leve: DIANIE TEH, vrh desne pa: APOSTOLOV. Na vsaki strani je zaznamovan zgoraj na desni kapitelj (Cap.). Ob zunanem robu vsakere strani se nahaja ob kratkem naznačena vsebina ali pa tudi razlaga kake besede. Na notranjem robu pa navaja Dalmatin vzporedne svetopisemske izreke.

Kratki navedek iz Dalmatinovega: »Samerkanja enih potrebnih fhtkou« je prepisal dr. Glaser iz Marnovega Jezičnika ter z njim vred za besedo »Arcat« izpustil jedno celo vrsto (»taku yszhi sadaj v' puhfhtabi, A, Arzat, tu je njegov jesik postaulen, slati, Likar, inu more taku on«). Iz sv. pisma samega ni v Glaserjevi »Zgodovini« nobenega navedka. Sploh pa se nam vidi krivično, da je dr. Glaser odločil za svojo dobo klasiški Dalmatinovi »Biblii« pičlo poldrugo stran, »kvasiški« Repeževi pesemski zbirki pa odmeril cele štiri strani.

J. Povoljnar.

Gročanski rokopisni katekizem iz minolega stoletja. Na Gročani, blizu Bazovice pri Trstu so tekom minolega stoletja župnikovali: dva brata Albertija in dva brata Rizzija, vsi Italijani.

Ker so pa župljani Slovenci, so si dali župniki prirediti rokopisen katekizem v slovenskem jeziku. Sedajni župnik, častiti g. J. Benkovič je bil toli prijazen, da mi je posodil dotični izvod.

Naslovnega lista ta knjižica, ki obsega 74 str. v 8°, nima, a vsebina je razdeljena tako:

Na prvi in drugi strani je „Ozhe nash, Zheshena si Marija in Jest verjem“. Potem pa slede ti oddelki:

„Od Boga in Svete Troyze“ (3.)

„Od ustvarjenja inu zilla ali konza tiga zhloveka“ (6.)

„Od Boga Synu inu nashiga odreshenja“ (10.)

„Od sodbe boshje, goriustajani mesa inu vezhniga Shivljenja“ (14.)

„Od katolishke zirkve inu Gmajna Svetnikov« (17.)

„Od svetiga duha“ (19.)

„Od S. S. Sakramentov“ (19.)

„Od S. Kersta (20.)

„Od boshjih zhednosti“ (23.)

„Od svete Firme“ (28.)

„Od sapoud boshjih inu greha“ (29.)

„Od Svetiga Sakramenta te Pakure“ (33.)

„Ol Svetiga Obhayla“ (41.)

„Od Sakramenta ta Svetiga posledniga Olja“ (46.)

„Nekatere dobre misli, inu maninge zhes dan“ (49.)

„Slihvanje pred Obhaylam“ (52.)

„Slihvajne po S, Obhaylu (56.)

„Methodus cum aliqua Solemnitate prima vice cummunicandi proles (59)“¹⁾

„Obudejne boshjih zhednosti“ (Vera, Upanje, Lubesn, Popolnoma Grevevga, Naprejusetjo) (72.)

„Notanda“ (74.)

Slovenščina v tej knjižici je zelo slaba, kajti ni le prava mešanica slovenskega, nemškega, manj pa italijanskega jezika, ampak pisatelj je sploh nedosleden. To dokazuje tudi latinska opazka, pisana s svinčnikom na zadnji strani: „Quod in lat. (nekaj strani) namreč je pisanih tudi v latinskem jeziku) exaratum, bonum est, quod in idiomale slavo pessimum, quia non est lingua sl(ava), sed italianismus permixtus germanismo, bliptni (? Ured.).“

Kot v zglede o jeziku tega rokopisa naj navedem ta le odlomek:

„O moj Jezus, kaj bo dem jest tebi povrnil sa tvoje neisrezhena lubesen: Ti si se is nebes na Semle dolspustil, sa mene zhlouk postal, terpou, umarl inu mene od vezhniga pugublejna odreshil; inu kir si ti tvoje do konza lubil, si otu k eni Sastavi tvoje lubesn prut nam ta S. Sakrament gorpostaut; inu do konza Svejta per nas prebivati. Satu moje Serze se v lubesni prut tvoji neisgruntani dobroti utopi. Jest shelim tebe lubiti, kakor tebi vfi Angelzi, inu vfi isvoleni ljubjo, inu kabi bilo mogozhe, kakor ti sam sebe lubish. (Stran 54.)

Gospod zhe ozhesh ti snash mene osdrauti, v tvojih rokah je moje Isvelizhauje. O Jesus! ne pusti, da bi od tebe kadaj bil odlozhen, kaj bodesh ti meni mogu doludart, kir si meni zhistu se dodeliv.“ (Str. 58.)

Dr. K. Glaser.

Stoletnica Linhartove smrti. Letos dne 14 malega srpana je preteklo sto let, odkar je umrl znameniti kranjski zgodovinar *Anton Linhart*. Porodil se je l. 1756. v Radovljici. Hotel je stopiti v jezuviški red; bil je nekaj časa cistercijenec, a postal je pozneje c. kr. okrožni šolski komisar in naposled tajnik pri deželnihi stanovih v Ljubljani, kjer je tudi umrl v najlepši moški dobi. Izdal je epohalno knjigo: *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen Südslaven in sicer l. 1788*. prvi zvezek: »Von den ersten Spuren einer Bevölkerung im Lande bis zur ersten Anpflanzung der krainischen Slaven« in l. 1791.: »Bis zur Unterjochung der krainischen Slaven durch die Franken« Linhartova namera je bila, napisati sploh zgodovino južnih Slovanov. Dr. V. Klun je napisal sledečo laskavo oceno o njegovem delu: »L. war der erste Krainer, der sich bei der Bearbeitung der heimatlichen Geschichte auf den slavischen Standpunct gestellt hat, der erste, der mit der Leuchte der Etymologie und Sprachvergleichung nach den ältesten Sitzen, nach der nationalen Verwandtschaft und der socialen Entwicklung forschte; der erste, welcher dem kulturgeschichtlichen Theile der heidnischen Slaven jene Beachtung zuwendete, aus welcher sich die Rechtszustände und politischen Verhältnisse mit einiger Sicherheit herleiten lassen. L. war der erste, der mit streng wissenschaftlicher Forschung historische Kritik verband und in dieser Weise für den genannten Zeitraum eine pragmatische Geschichte Krains verfasste.« (Mittheilungen des hist. Vereines für Krain 1857, S 51). — Pred današnjo znanstveno kritiko seveda

¹⁾ Latinščina ni pravilna, a prepis citata je natančen; kaj je hotel povedati prireditelj katehizma, je jasno.

Linhartovo delo ne more obstati, ali v kranjskem in posebej še v slovenskem zgodovinpisju je ono uprav monumentalno. — Linhart pa ni samo znamenit kot zgodovinar, on je važen kulturni delavec tudi v nekem drugem oziru. On je dvignil dotlej prezirano govoricno ubogih »tlačanov« v vrsto jezikov omikanih narodov, otvorilši slovenščini pot v gledališče. On ni bil samo prevajalec iger: »Županova Micika« in »Ta veseli dan ali Matiček se ženit«, on jih je tudi prilagodil nravi in mišljenju našega ljudstva; on je bil poleg Zoisa duša prvih slovenskih posvetnih gledaliških predstav. Dandanes, ko imamo že lepo urejeno slov. gledališče s procvitajočo se opero, dandanes si ne moremo misliti, kakov elektrizirajoč učinek je napravila pred 110 leti preprosta slovenska pesmica, zapeta med tujeglasno igro; kakšen uspeh sta morali stoprav doseči omenjeni Linhartovi igri. Zgodovino, gledališče — oba ta dva prevažna faktorja je namerjal dati Linhart svojemu narodu; a predno je utegnil popolnoma izvesti svoje krasne načrte, je legel v prezgodnji grob, na katerem je plakal pokrovitelj Zois in z njim vsi tedanji zavedni rodoljubi.

Jugoslovenska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu je izdala dva književna poziva, ki naj zbereta gradiva za dve novi poljetji, kataril se je lotila akademija. Odločila se je namreč izdajati I. Folkloristiški zbornik, v katerem se bodo tiskali opisi življenja, običajev in verovanja naroda hrvaškega in srbskega. Akademija se je tega podjetja oklenila, ker zaradi kulturnega napredka pravo narodno življenje bolj in bolj gineva. Poziv navaja tudi napise za vse folklorne priloge, kateršni so 1.) Narodno življenje v ožjem smislu (hrana, noša, igre, stanovanje i. t. d.). 2.) Narodni običaji in verovanja. 3.) Dijalektologija. — Skrajni čas bi bil, da tudi mi Slovenci kaj ukrenemo v tem smislu. Ali ne bi bilo to hvaležno polje za »Matico slovensko«? — Akademija misli pa tudi izdajati II Zbornik povestnih spomenikov književnosti hrvaške v novem veku. Ta zbornik ima služiti namenu, da se objasni z vseh strani književna zgodovina hrvaška. V njem se bodo javljali izvirni sestavki starjših hrvaških pisateljev, ki so pisani v raznih jezikih, književniška korespondenca in razne priloge, ki bodo zanimale one, ki se pečajo s književno povestnico.

«Nada» je prinesla v jednajsti številki začetek simpatično pisanega životopisa našega dičnega pesnika *Simona Gregorčiča* iz peresa g. J. Čebularja in dobro pogojeno sliko pesnikovo. — Konec životopisa izide v 12. številki.

Nov srbski časopis. Dobili smo na izmeno časopis *Zanatlijski Glasnik*. Vlasnik: Članovi esnafa mužko-ženskih krojača. Odgovorni urednik *Aleksa Živković*. Izide vsako nedeljo v Belem gradu v radnji T. S. Elakovića (svršeni krojački akademičar). Cena za inozemstvo 10 kron.

Preradovičevo slavlje. Hrvaški narod je slavil 23. maja t. l. odkritje spomenika prvemu svojemu pesniku, *Petru Preradoviću*. Spomenik je izdelal znani hrvaški umetnik Ivan Rendić. Pesnik se prikazuje v naravni veličini v generalski uniformi, gologlav, v levi roki ima popir, v desni pero. Medeni kip počiva na okroglem stojalu od isterskega mramorja. — Spomenik je dal napraviti na svoje stroške ter ga poklonil svojemu rodnemu mestu glasoviti rodoljub hrvaški, intendant gledališča in pisatelj Štefan pl. Miletić. Slavnost se je lepo zvršila, vender brez velikega pompa.

Prof. Andra Gavrilović je zbral svoja pisma o slovenski književnosti ter jih je izdal kot 36. knjigo *Čupičeve zadužbine*. (Čupičeva zadužbina je književna ustanova kapelana Čupića, slična naši Knezovi knjižnici). Knjiga ima naslov: »Pisma o književnosti u Slovenaca« (8°, str. XVI + 180, Cena 2 dinara) in ima namen seznaniti srbsko publiko s književnimi prilikami Slovencev. Čim knjigo dobimo, jo pobježe ocenimo.

Stoletnica Pavla Jos. Šafařika. Dne 13. majnika t. l. je preteklo sto let, kar se je porodil znameniti slavist *Pavel Jos. Šafařik* v tatranski vasi Kobelarovo (gömör-

skega komitata) kot sin evangelskega pastora. Z njim je dobilo Slovanstvo moža, katerega bistri duh je prvi premotril bistvo slovanskega plemena in prvi osvetlil njegovo do takrat temno in nepoznano prošlost. Šafařík je vzgojil s svojim neprecenljivim delovanjem idejo sorodnosti in vzajemnosti slovanske.

V mladeniški dobi, ko se je šolal na kežmarskem liceju (v zipskem komitatu), je podal Šafařík rojakom (1814) prvence svoje lirike pod naslovom *•Tatranská Musa s lyrou slovanickou*. Na takrat slavni univerzi v Jeni pa se je ugloobil v jezikoslovje in zgodovino, in tema strokama je posvetil odsidob vse svoje delovanje. Prišel je leta 1819. med Jugoslovane kot ravnatelj novo ustanovljene gimnazije srbske občine v Novem Sadu na južnem Ogerskem. To mesto je bilo kakor nalašč ustvarjeno za Šafaříkovo slavistiško delovanje. V bližini tega središča bogate srbske inteligencije, na Fruški gori se nahajajo samostani z dragocenimi knjižnicami in arhivi srbske prošlosti. Te zbirke so podale v zvezi z drugimi knjižnicami Dalmacije, Hrvaške, Slavonije in Srbske Šafaříku obilo gradiva za spoznavanje slovanske zgodovine in literature. Plodi tega vztrajnega delovanja Šafaříkovega so: *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (1826); *Geschichte der südslavischen Literatur*; *Uebersicht der slovenischen Kirchenbücher des XV. bis XVII. Jahrhunderts*; *Serbische Lesekörner*; iz leta 1828. je razprava: *Ueber die Abkunft der Slaven in iz l. 1833.*: *Přehled nejnovější literatury illirských Slovanů*.

Glavna doba Šafaříkovega delovanja je napočila leta 1833., ko so mu pripomogli češki častilci in prijatelji, v prvi vrsti njegov zvesti prijatelj izza mladih let, Palacký, s prostovoljnimi doneski letnih 480 gld., da je mogel bivati v Pragi. Spisal je tu Šafařík, udan povsem le znanstvenemu raziskovanju, svoje najslavnejše delo: *Slovanské starožitnosti*, obširno (1014 str.), kritiški in temeljito proučeno zgodovino slovanskih narodov od najstarejših dob do srede srednjega veka. Nasproti navadni trditvi, da so prišli Slovani v Evropo šele v 4. stoletju po Kr. kot barbari in sužnji, kar znači baje že ime »slavus«, je dokazal Šafařík, da so tudi Slovani narod s staro kulturo in istovrstni z Germani, Grki in Romani. Dokazuje, da so srednjeveški Vindi isti kakor Tacitovi in Plinijevi Veneti, in da so tudi Skiti slovansko pleme, ne manj kakor Budini in Nevri, stanujoči ob Dnjestrju, katere so si prilastovali Nemci kot germanski rod. Glas o tem delu je priboril Šafaříku občno priznanje vseh učenjakov in akademij izvzemši — Kopitarja, ki ni mogel utajiti osebnega gneva. Nemški, poljski in ruski prevodi so širili Šafaříkovo učenje med učenjaki kulturnih narodov.

V ozki zvezi s tem delom je njegov *Slovanský národopis* (1842), kateremu je dodana etnografska karta o razširjenosti Slovanov. Neutrudljivo je pripravljaval Šafařík razen drugih literarnih studij (*Staročeská gramatika*; *Památky hlaholského písemnictva l. 1853. i. t. d.*) izdajo etimološkega slovarja slovanskih jezikov, katerega pa je dovršil šele Miklošič leta 1886. Naj opozorimo tudi še na Šafaříkovo leta 1858. izdano razpravo: *O domovini in nastanku glagolice*, v kateri izpodbija nazor, da je glagolica mlajša od cirilice, in dokazuje na podlagi najdenih rokopisov večjo starost glagolice; le-te sestavo pripisuje sv. Cirilu, sestavo cirilice pa njegovemu učencu sv. Klementu ohridskemu.

Izredni duševni napor, katerega je Šafařík vzmagoval kot neutrudni literat, razen tega (od leta 1837. do 1847.) tudi kot književni cenzor in hkrati (od leta 1841. dalje) kot kustos in pozneje kot bibliotekar univerzne knjižnice, je nakopal telesno oslabelemu možu trudnomiselnost, ki se je razvila kratko pred smrtjo v umobolje. Znanstveno delovanje je prenehalo l. 1859. Umril je pa slavni mož in veliki slavist dne 24. junija l. 1861.

v Pragi. Njegovo bogato knjižnico, polno dragocenih rokopisov in redkih tiskov z vsemi zapiski, ekscerpti, prepisi i. t. d. je kupil leta 1863. češki deželni zbor za češki muzej.

—oe—

Češka književnost. (Dalje.)

Havličkovo geslo »Čeh, ne Slovan« je močno razburilo tedanje domoljube; ustvarilo je nekako revolucijo v slovanskem vprašanju in izzvalo nasprotje Kollárjevo. Havliček objasnjuje svoje geslo z besedami: »Hočemo-li biti dobri Slovani, moramo gojiti pred vsem boljek svojega plemena; le tako utrdimo slovanstvo sploh.« Slovanstvo je Havličku ideal, katerega dosežemo šele v bodočnosti potem, kadar se realno utrde pojedina slovanska plemena. Nasprotno pa je širil Kollár teoretiški pojem o slovanski vzajemnosti, katera je njemu združeno zajemanje, združeno izmenjavanje in jednotno uživanje. Takega ideala pa nismo še nikdar dosegli in ga iščemo še danes zaman; kako malo je n. pr. pri pojedinih slovanskih plemenih znanja ali vsaj zanimanja za literaturo slovanskih narečij.

V pesništvu in v literaturi sploh znači novo smer byronizem. *Mácha* (1836) je bil prvi, ki se je pečal »byronski« z analizo notranjega človeka in sicer nenavadnega in velikega človeka. *Mácha* je pač toliko v tiru Kollárjevem, kolikor smatra le-ta človeka kot ideal humanitarnosti; vendar je pa *Máchov* človek nekako protest zoper abstraktni humanizem Kollárjev; ustvarjen je konkretnije, nekako tako, kakor je določilo leto 1848. humanitarno idejo. *Máchov* »Maj« ni odstranil takoj starejše domoljubne smeri, nastopil je vzpričo nastale revolucije in sledeče reakcije skoraj dvajsetleten odmor. Šele *Hálek* je prišel zopet kot byronovec znova kritički in polemiški boj zoper zastarelo smer domoljubja. *Hálek* se protivi sploh vsakemu pesništvu, ki je specifiški narodno. Predmet pesništvu je njemu človek, a ne tak, kakršen se pojavlja v posameznem narodu, ampak človek sploh, človek kot tak. Ker je pa veliko težje razumevati človeštvo v njega celoti, nego človeka, kakor se pojavlja s posebnim mišljenjem v pojedinem narodu, zato stavi *Hálek* pesništvo, ki se peča s človeštvom v obče, višje od onega, ki je zgolj narodno, prav za prav domoljubno. Soglasno z njim se stavi tudi *Neruda* v bran proti onim, ki mislijo, da so že dovolj storili, če so le domoljubi, ne da bi tudi drugače kaj storili in delovali ter se trudili, da uvedejo sebe in s tem narod k svetovni zavednosti. *Hálek* in *Neruda* sta torej sledila ljudsko smer Havličkovo. V najlepših svojih spisih sta pogodila: prvi zlasti vaščana, drugi pa meščana in delavca.

Opazujemo torej, da se je v poeziji takisto razvijal pojem in obseg narodnosti, kakor se je sprva historički izcimil na podlagi političkega in socialnega razvoja. Namesto domoljubja in slovanstva pred Kollárjem in za Kollárjeve dobe iščejo poslej pesniki in pisatelji posebno vzpričo vpliva Byronovega konkretnjših tipov čeških in jih najdejo seveda največ med kmetičkim ljudstvom in sploh v onih slojih, katere je kultura najmanj obilzala. To je pač zdrava smer, ljudska smer, in z umetnostnega stališča se javlja kot realizem.

Podoben je razvoj v umetnosti, čeprav ni toliko viden. Češko slikarstvo je preveč primorano, se v tujini šolati, in je preveč zavisno od tujega mecenatstva. Pravega češkega slikarstva je zato malo. Ne sme nas motiti, da je sujet historički ali domoljuben; s tem še ne zadobi delo narodnega značaja. V resnici pa sta bila prava češka slikarja *Čermák* in *Maues*.

Na boljšem stališču je glasba. Kmalu so našli Čehi sami svojo glasbo, pred vsemi *Smetana*. Še v letih sedemdesetih so se nekaterniki dokaj trudili s špekulacijami o vseslovanski glasbi in vseslovanskih motivih, dasiravno so imeli že svojo lastno češko.

Toda prošli so časi take domoljubne skolastike, in zopet je skladateljem češka ljudska pesem po pravici nezmotno vodilo.

Tudi filozofija in znanosti so lahko narodne; narodna posebnost se ne kaže samo v tem, kar se misli, ampak tudi v tem, kako se misli. Angleška filozofija je n. pr. drugačna od nemške ali francoske. Duševni voditelji češkega naroda so se naslanjali z večine na nemške filozofe; Palacký je kantovec, Havliček pa zastopnik filozofije zdravega razuma. Zanimiv je problem češke filozofije, ki ga je sestavil leta 1848. *Avguštin Smetana*. Le-temu je češki narod dedič preživele germansko-romanske prosvete; Čehom je dana naloga, da ohranijo zaklade nemškega genija bodočnosti, in da jih upravljajo potomcem v korist. Samostojna nemška filozofija bo po njegovih mislih nehala.

Pridobitev češkega srednjega šolstva je važen moment za narodno organizacijo. Značilno za praktične težnje na šolskem polju je to, da so si Čehi preje priborili tehniko nego univerzo. A tudi početki češke univerze, ki se je polagoma izcimila iz čeških predavanj na nemški univerzi, kažejo praktično smer; medicina, pravo, filozofija in zgodovina so služile bolj praktičnim namenom, nego strogemu znanstvu. Dokler niso dobili Čehi svoje univerze, niso imeli skoraj nič strogo znanstvenih knjig in so bili docela odvisni od nemške vede. Toda po pravici jih opominja Masaryk, da bi morali oni kot narod Komenskega na vso moč gojiti filozofijo, znanstvo in umetnost. —

Na podlagi historičkega razvoja se dalje razmotruje vprašanje, kako naj postopa majhen narod, da se obrzdi. Zgodovina nas uči, da se ta boj za obstanek ne sme vršiti nasilno, temveč mirno, ne z mečem, marveč s plugom, ne s krvjo, pač pa z delom, ne s smrtjo, ampak z življenjem. Tako nas uči zgodovina, in tako nam vele naši veliki prednjiki. Pred vsem priznava Palacký, da so ravno literarniki prvi buditelji naroda. Mali narod more le z duševno, nikdar ne s fizično močjo zmagovati. Husiti niso zmagovali toliko s fizično srčnostjo, kakor z mladeniškim navdušenjem za svoje ideje in pa s svojo višjo omiko. Dvesto let pozneje se je češki narod pogubil po belogorski bitvi, ker je bil duševno propadel in je bil nasprotniku jeduak le v nravni gnilobi. Še dvesto let po tej bitvi je narod samo živoraril, in kar je bilo duševne sile v njem, se je pojavljalo v tujem jeziku in v tuji obleki. Pozabljen in zaničevan je bil češki narod. Novo veljavo si je priboril zopet le z duševno svojo zmožnostjo. To so Palackega trditve.

Tudi Masaryk pripoznava, da je zgodovina v istini učiteljica življenja, in da je nam te učiteljice treba. Toda historizem postane lahko nevaren narodni stvari. Šafařík in Kollár sta vodila našo misel jednostranski v prošlost slovansko; Palacký je popravil to jednostranstvo nekoliko s tem, da se je obračal do češke prošlosti. Historizem pa je spravil tudi Palackega v marsikakem oziru na nepravo prekonservativno pot. Prva učiteljica nam bodi, tako uči Masaryk, marveč sedanjost. Historiško znanje nam ne bodi jedini vir narodne zavesti; privzeti je tudi druge znanosti, ki nas poučujejo, kak da je svet in kak bode, to je: prirodne in socialne vede. (Dalje prihodnjič.)

Akademijin predsednik, ki piše za kmete. V Krakovu je izšla pred kratkim jako zanimiva knjiga: *Nasze dzieje w ostatnih stu latach przez Stanisława hr. Tarnowskiego*. To poljsko zgodovino zadnjih sto let je objavljaval v kmetiškem ljudstvu namenjenem časniku »*Krakus*« in jo zdaj izdal v večji knjigi s podobami prof. Tarnowski, predsednik krakovske akademije, profesor poljske literature in duševni vodja krakovskih konservativcev (stańczyków). Po zadnji nesrečni vstaji l. 1863. so se zbrali v Krakovu odlični in visoko izobraženi možje, ki so začeli pogumno poljsko preteklost v pravi podobi kazati ter narod sistematično odgajati, da ne zajde zopet na nevarna pota, ki ga vedejo v pogubo. Ti „gasitelji duha“ so si osnovali vplivni mesečnik „*Przegląd Polski*“, in tako zvana krakovska šola, posebno zgodovinska, je vodila poljsko plemstvo in raz-

umništvo (pri Poljakih se ta dva pojma precej strinjata) do novega prerojenja in do znanih uspehov v Avstriji. Vender tudi novodobne ideje se pred Krakovom ne ustavljajo, in tudi poljski kmet se je začel gibati. Večinoma so se doslej zanj brigali le nasprotniki vladajoče stranke, ali kmalu je tudi ta izprevidela, da je treba „chłopa“ gmotno in duševno povzdigovati. Izdaje velikih pisateljev za neizmerno nizke cene, poučne knjižice, društva za narodno omiko, kmetiške čitalnice in podobne reči so tudi najvišjim krogom pri srcu. Kako daleč sega rodoljubna dolžnost in pa skrb, da kmet ne prekoči ojuic, pokazuje pač to, da je sam akademijin predsednik napisal zgodovino poljskih nesreč za ljudstvo, posebno z ozirom na Galicijo, seveda v duhu svoje stranke, ali lepo in živo. Ni treba omenjati, da je kujiga tudi za druge kroge, in da lahko posebno koristi tudi Slovanom, ker je najkrajši in najpopolnejši spis o novejših poljskih dogodkih. Vreden primer pa je gotovo za vse manjše narode!

- M. M.

Opera Avguste Holmèsove ni uspela. Vsebina libreta, katerega je spisala ista skladateljica je ta-le: Dva črnogorska junaka, Mirko in Aslar se pobratita. Črnogorci privedo turško ujetnico Jamino, katero pokloni Mirko svoji materi. Jamina ga z zaljubljenimi pesmimi pridobi za-se, da pobegne z njo v gore. Aslar za njim, da bi ga privedel zopet na pravi pot. Ali Mirko je preveč v zaujkih premetene Turkinje; vname se prepir, in v tem zabode Jamina Aslarja in pobegne. Mirko ostane preplašen, Aslar pa, ki je samo lahko ranjen, reši Mirkovo čast z nesebično lažjo. Mirko pobegne venderle za Jamino. Da ogluši vest zaradi pogažene vere in domovine, se uda orgijam. Kar pride zopet Aslar in mu navesti, da prihajajo Črnogorci, ter ga poziva, naj se vrne domovini v naročje. Mirko neče, Aslar tedaj ubije Mirka, da ga reši sramote izdajniške. Zmagoviti Črnogorci prihajajo, in zrno iz puške pogodi Aslarja. — Libreto je preveč vsakdanjski in Mirkovo vedenje psihološki neutemeljeno. Glasba ima mnogo lepih točkov, a orkestracija je bučna in vender prazna. Pela se je izvrstno. Da ni uspela, temu je krivo nekoliko tudi pomanjkanje klavke. Kritika se je izrazila pristransko nepovoljno in krivično, ali vsaj brezobzirno, ako se pomisli, da so se slabša dela vzprejela s pohvalo, ko jih je ščitila kaka mogočna koterija.

— Med novimi gledališkimi novostmi, katere so se iznesle poslednji čas v Parizu na pozornico, nas zanimata drama Coppéejeva »Pour la couronne« (Za krono) in opera »La montaigne noire« gospodične Holmèsove. Drama François Coppéeja je črpljena iz južnoslovske (menda bolgarske) zgodovine ter je bila vzprejeta z živahno pohvalo. Vsebina je ta-le: Mihajl Brankomir in sin mu Konstantin branita balkanske klanice proti Turkom. Konstantin se vrača zmagovit iz boja, in oče mu pokloni robkinjo Milico, kateri zopet Konstantin poklanja svobodo in nož za spomin. Brankomirova žena, Bazilida, mačeha Konstantinova, je vrlo slavohlepna in želi, da bi nje mož postal knez. Da bi to dosegla, pregovori Brankomira, da naj izla Turkom klanice in z njih pomočjo postane knez, Milica zve za to osnovo in obvesti Konstantina. Ta skuša očeta odvrniti od samohlepne namere, a Brankomir misli samo na kuezjo čast in na Bazilido. Konstantin hoče zapaliti kres, ki bi narod vzdignil proti četam turškim, ki so se že bližale, a oče mu hoče to zabraniti; pri tej priliki ubije sin očeta. Konstantin išče smrti v boju, a Turki ga premagajo. Bazilida ga zdaj okrivi, da je hotel izdati o u klanice Turkom. Konstantin bi se lahko rešil, ako bi hotel odkriti resnico, ali on molči, in za kazen ga obsodi narod, da naj se prikuje pod kip, katerega je hvaležni narod postavil njegovemu očetu. Ko se to godi, prihiti Milica in ga sune z nožem, katerega ji je bil poklonil, v srce in potem še sebe.

Popravek. V današnjem listu str. 429. naj se v Koroški pesmi (Korotan I.) čita kot zaglavje »Na Japie«.

Listnica uredništva. Že v nastopni svoji številki smo obljubili pošiljateljem pesniškega blaga, da bomo skušali ravno za njega ocenjevanje pridobiti »Zvonu« strokovnjaško pomoč. Sedaj je to »fait accompli«, kateri navda z zadovoljnostjo z nami vred gotovo tudi pesnike same. In tako le-tem že to pot postrežemo s tenko preišljenimi opombami o njih prispevkih. Evo jih:

Hrabroslav. Nerabno. Nič izvirnega in oblika nedostatna. —

Vid Semenič. »Poroka« še ni godna. Urite se, morebiti spišete kaj boljšega.

Josip. Nerabno. — Rastislav. Nekaj malega o priliki morebiti. —

Tugomer. Lepo Vas prosimo, pustite sonete! Taka preumetna oblika je samo za najizurjenejše stihotvorce in še tistim je venderle — Prokrustova postelj. Prešeren ni zaradi tega velik lirik, ker je pisal sonete, nego, ker so soneti njegovi zares tudi poetični, ker so polni pravega čustva in lepih mislij. Vse tiste stalne verzne oblike: sonete, triolete, rondele in Bog si ga vedi, kako se še imenujejo, so si izmislili romanski pesniki; slovanski in germanski pozneje se ne prilagajo. Čim svobodnejšo obliko ima poetična misel, tem lažje se pokaže in tem neposredneje deluje na čitatelja. —

Srpoš. Še negodno — J. O. Nič novega — in stara snov ni obdelana v izvirni obliki. — Milan Slavín Tonikin. Zaman ste si izmislili po španskem običaju tako dolgo ime; pesnim Vašim to kar nič ne koristi. —

M. Tudi Vaša muza si je polomila vse ude v kruti Prokrustovi (sonetni) postelji, v katero ste jo tako neusmiljeno stlačili. Ako pa še povrhu mislite, da bode sonet »Moje solnce« le za trohico pridobil poetičnosti, ker ste v začetne črke vpleli sladko ime svoje oboževanke, Vam moramo tudi povedati, da se grozovito motite! Prešernov sonetni venec nima zaradi Primčeve Julike ni trohe več poetične vrednosti; lahko celo rečemo, da bi bil »sonetni venec« še boljši, da tiste Julije ni v njem, ker bi bil tako Prešeren imel še svobodnejšo roko pri delu. Posnemajte velikega Prešerna v poetičnosti. ne pa v takih akcidentalnih, povse malenkostnih zunanostih! —

Carmen. Pravi poet in vsaki beletristični pisatelj sploh mora vedeti, kaj je tako zvana »estetična ekonomija«. Ta »ekonomija« velja zlasti v vezani besedi. Misli, ki jo lahko povem v jedni strofi, ne bom raztegoval na tri strofe. Brez posebne potrebe se tudi ne ponavljajo jedni in isti verzi v jedni in isti pesmi. Zoper to obče veljavno načelo pa načeloma greši tako zvan »triolet«. Ne moremo si kaj, a nam se zdi triolet kakor pijanec, ki neslano opetuje po dvakrat, trikrat jeden in isti stavek. Proč z neslanimi »trioleti« iz naše poezije! — Kolikor se spominjamo, so bili samo tisti trioleti nekaj vredni, ki jih je — menda prvi — uvedel dr. Zbašnik v našo literaturo; Zbašnikov »triolet« so še poetični . . .

Carmen. Stalne baladne oblike, zunanje oblike, ni, pa je ni! Baladni moment tiči zgolj v vsebini, v snovi, v dispoziciji, zlasti pa v navadno več ali manj tragičnem zvršetku, ki čitatelja iznenadi. Vi ste se tega žanra naučili bržčas od Gestrina, ta pa od Jaroslava Vrchlickega. Toda marsikatera Gestrinova v tisti stalni obliki napisana in od njega samega tako nazvana »balada« v bistvu ni prava balada, nego samo čista lirika. Izvzel bi v tej obliki samo »balado o prepelici«. V tej pesmi čini baladni moment tista prepelčina »ped pedij«, ki čitatelja na koncu tako pretrese! —

G. Volkov Jaromir v Lokavcu. Vzpričo Vaše prošnje Vam radi potrjujemo, da smo Vam vrnili na Vašo izrečno željo rokopis »Narodopisne stvari iz Lokavca v vipavski dolini«, katerega je bilo napovedalo naše »Vabilo na naročbo«, češ, da pride v tem letniku na vrsto, pa ga doslej nismo utegnili priobčiti.

